

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ 7'. — ΑΡΙΘ. 2.

ΤΟ ΕΚ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΑΙΜΑΤΟΣ
Ζ'. ΒΑΘΜΟΥ ΚΩΛΥΜΑ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ Η
ΠΡΟΣΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΥΣ 1186,
ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
ΙΣΑΑΚΙΟΥ Β'. ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΥΠΟ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ERLANGEN, ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

1937

ΤΟ ΕΚ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ ΑΙΜΑΤΟΣ Ζ'. ΒΑΘΜΟΥ ΚΩΛΥΜΑ ΓΑΜΟΥ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΞΙΣ, ΕΤΟΥΣ 1186,
ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΣΑΑΚΙΟΥ Β'. ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΥΠΟ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ERLANGEN, ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Α'. — Ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι σήμερον.

Ἡ συγγένεια αἵματος ζ'. βαθμοῦ ὡς κώλυμα γάμου κατὰ τὸ Δίκαιον τῆς ἡμετέρας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀνακύπτει ἐπὶ ὅλους αἰῶνας μετὰ τὴν σύστασιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Γάμος ἐπετρέπετο ἀρχικῶς καὶ μεταξὺ προσώπων συγγενῶν δ'. βαθμοῦ, ἤτοι μεταξὺ πρωτεξαδέλφων. Τφόντι, δητῶς ἀναγράφεται ἐν ταῖς Εἰσηγήσει: ¹⁾ «... Fratris vel sororis filiam uxorem ducere non licet, sed nec neptem fratris vel sororis ducere quis potest, quam vis quarto gradu sint; cuius enim filiam uxorem ducere non licet, ejus neque neptem permittitur». Καὶ εὐθύς: ²⁾ «Duorum autem fratrum vel sororum liberi vel fratris et sororis jungi possunt» (= δύο ὅμως ἀδελφῶν ἢ ἀδελφῶν τέκνα, ἢ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, δύνανται νὰ συζευχθῶσι).

Ἐν τῷ Κώδικι ³⁾ δ' ἀναγιγνώσκωμεν: «Nemini liceat contrahere matrimonium... ex latere... (cum) sorore sororis filia et ex ea nepte, praeterea fratris filia et ex ea nepte...» ⁴⁾

Περὶ γάμου τῶν τέκνων δύο ἀδελφῶν οὐδεμία ἐνταῦθα ἀπαγόρευσις. Περαιτέρω

¹⁾ *Instit. («de nuptiis»)* 1. 10. 3.

²⁾ *Instit.* 1. 10. 4.

³⁾ *Cod. («de nuptiis»)* 5. 4. 17.

⁴⁾ (= Μηδενὶ ἐξέστω συνάπτειν γάμον... ἐκ πλαγίου... μετὰ τῆς ἀδελφῆς, τῆς θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς καὶ τῆς ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς ἐγγόνης, πρὸς δὲ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἐγγόνης).

μάλιστα, ¹⁾ ῥητῶς θεσπίζεται ἡ νομιμότης τῶν μεταξὺ τοιούτων προσώπων τελουμένων γάμων ²⁾).

Ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νομοθεσία ὑπέστη, πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ποικίλας διακυμάνσεις, ὧν ὅμως ἡ παρακολούθησις ἐκφεύγει τοῦ πλαισίου τῆς παρούσης μελέτης.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐπὶ μακρόν, καὶ δὴ μέχρι τῆς περιφήμου **Ἐκλογῆς τῶν Νόμων**, δημοσιευθείσης παρὰ τῶν βασιλέων Λέοντος τοῦ Γ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε'. ἐν ἔτει 726, ἢ, κατ' ἄλλους, τῷ 740 ³⁾. Ὑπὸ τῆς Ἐκλογῆς μετατίθενται νῦν τὰ ὅρια τοῦ κεκωλυμένου γάμου ἀπὸ τοῦ τρίτου εἰς τὸν ἕκτον ἐξ αἵματος βαθμὸν. «...Κεκάλυνται δέ... καὶ ὅσοι ἐξ αἵματος συγγενείας ἀλλήλοις γνωρίζονται, τοῦτέστι γονεῖς πρὸς τέκνα, ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφὰς καὶ τὰ τούτων τέκνα, οἱ λεγόμενοι ἐξάδελφοι, καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τικτόμενοι παῖδες καὶ μόνον...» ⁴⁾ Περὶ τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ ὡς κωλυματος γάμου οὐδεὶς γίγνεται εἰσέτι που λόγος.

Ὁ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοσ καὶ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, μεταξὺ 867 καὶ 879, δημοσιευθεὶς **Πρόχειρος Νόμος**, διετήρησε πληθὺν διατάξεων τῆς Ἐκλογῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰς «περὶ κεκωλυμένων γάμων». Οὕτως εὐρίσκομεν: «...οὐ δύναμαι λαμβάνειν... τὴν θυγατέρα τοῦ θείου ἢ τῆς θείας, τοῦτέστι τὴν ἐξαδέλφην μου· ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱός μου τὴν ἐγγόνην αὐτῶν, οἵτινες λέγονται δισηξάδελφοι...» ⁵⁾

Καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα **Ἐπαναγωγὴ** ⁶⁾ τὰ αὐτὰ ἐπὶ τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς θέματος ἐπαναλαμβάνει ⁷⁾.

Αὐτὰ τὰ **Βασιλικά**, δημοσιευθέντα καὶ λαβόντα ἰσχὴν νόμου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 886 καὶ 910, ἀγνοοῦσι κώλυμα γάμου προερχόμενον ἐκ συγγενείας ζ'. βαθμοῦ, διαλαμβάνουσι δ' ἐν Βιβλ. 28, τίτλ. Ε'. ⁸⁾ θέμ. 1, §§ 1-4, ἀπλῶς τὰ ἐξῆς: «Οἱ κεκωλυμένοι

¹⁾ *Cod.* 5. 4. 19. (Πρβλ. καὶ *E. Friedberg*: «Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts» - Leipzig 1884 - § 146, 1, 2, σελ. 313, 314, *A. Frantz*: «Lehrbuch des Kirchenrechts» - Göttingen 1899 - § 129, 1, *J. Sägmüller*: «Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts» - Freiburg i. Br. 1914 - Τόμ. Β'. § 143, 4).

²⁾ «Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia legis hujus salubritate indulta est, ut revocata prisci juris auctoritate restinctisque calumniarum fomentis, *matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum*, sive ex duobus fratribus, sive ex duobus sororibus, sive ex fratre et sorore nati sunt, et ex eo matrimonio editi legitimi et suis patribus successores habeantur».

³⁾ Βλ. σχετικῶς *Regelsberger - Μαριδάκη - Πράτοιχα*: «Γεν. Ἀρχαὶ τοῦ Δικαίου τῶν Πανδεκτῶν», Τόμ. Α', (-Ἀθῆναι 1935-) σελ. 41, σημ. 27.

⁴⁾ Ἐκλογή, τίτλ. Β'. κεφ. β'. «περὶ γάμων ἐπιτετραμμένων καὶ κεκωλυμένων, πρώτου καὶ δευτέρου, ἐγγράφου καὶ ἀγράφου καὶ λύσεως αὐτῶν».

⁵⁾ Πρόχ. Νόμος τίτλ. Ζ'. κεφ. δ'.

⁶⁾ Ἐδημοσιεύθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 879 καὶ 886 ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Α' καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου.

⁷⁾ Ὅρα Ἐπαναγ. τίτλ. 17, κεφ. β'. «περὶ γάμων κεκωλυμένων».

⁸⁾ «Περὶ κεκωλυμένων γάμων».

γάμοι γινώσκονται οὕτως ἐπὶ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων εἰς ἀπέραντον ὁ γάμος κωλύεται, κἄν μὴ ἔξ ἐννόμων ὄσι γάμων... καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου προσώπων ἔστι τις κώλυσις... τὴν γὰρ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἢ τὴν τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις· ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτων ἐγγόνην... ὁμοίως οὐδὲ τὴν θυγατέρα τοῦ θείου ἢ τῆς θείας, τοῦτ' ἔστι τὴν ἐξαδέλφην μου· ἀλλ' οὐδὲ ὁ νιός μου τὴν ἐγγόνην αὐτῶν, οἵτινες λέγονται δισεξάδελφοι... »

Ἄπασαι, τέλος, αἱ λοιπαὶ νομοθετικαὶ συλλογαί, ὡς ἡ *Ἐπιτομή Νόμων*,¹⁾ ἢ *Epanagoge Aucta*,²⁾ ἢ *Ecloga ad Prochiron Mutata*,³⁾ ἀπαγορεύουσι τὸν γάμον μέχρι καὶ τοῦ ἔκτου βαθμοῦ, ἤτοι μεταξὺ δισεξαδέλφων «καὶ μόνον»· μόνον δὲ τὸ *Prochiron Auctum* ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ζ΄. βαθμοῦ ὡς κωλύματος γάμου, ὅπερ οὐδόλως ἄπορον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ἐξεδόθη περὶ τὸ ἔτος 1300, ὁ δὲ συγγραφεὺς αὐτοῦ, πρὸς ταῖς προαναφερθεῖσαις πηγαῖς, εἶχε βεβαίως ἀνά χειρας καὶ ἐτέρας τοιαύτας, ὡς λ. χ. τὰς Νεαρὰς μεταγενεστέρων Αὐτοκρατόρων, τὸ Πόνημα Μιχαήλ τοῦ Ἀτταλειώτου, τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου σὺν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ Βαλσαμῶνος, κτλ.⁴⁾

Ἐν ἔτει 996, ἀνῆλθε τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον ὁ πρῶτος καὶ σοφὸς Σισίνιος ὁ Β΄., αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις κατώρθωσε νὰ εἰρηνεύσῃ ὀλοσχερῶς τὸν κλῆρον, διηρημένον οὐσιαστικῶς ἀκόμη εἰς Νικολαΐτας καὶ Εὐθυμιανούς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς τετραγαμίας Λέοντος τοῦ Γ΄. Ἐν τῷ συνοδικῷ Τόμῳ του⁵⁾ περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἀκόλουθα: ... «Τίνα γοῦν ἔξει βοθηθείας ῥοπήν τὸ κακὸν χρόνῳ ἐπικυλινδηθὲν μακροῦ τι καὶ ἀπερικόπῳ ἐπὶ λύμῃ ψυχῶν; Τίνας δὲ ἐτέρους εἴποι τις ἀθεμίτους τῶν γάμων, τοὺς παρόντας παραγραφόμενος; ἐπὶ γὰρ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, εἰς ἀπέραντον, ὡς ὁ νόμος φησί, τὰ τῶν γάμων **κωλύονται** ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ **πλαγίου, ἀδελφῶν, ἐξαδέλφων καὶ τῶν ἀπὸ τούτων τικτομένων, καὶ μόνων**. Οὕκοιεν οὐδὲ βαθμὸς τις ἀνακράσει αἵματος εἰς ἑαυτὸν συμπλεκόμενος ὅλως, εἰς κοινωνίαν γάμου δυσὶν ἀδελφοῖς ἢ ἀδελφαῖς ἀνακραθήσεται, πρὸ τοῦ διαλυθῆναι αὐτῶν τὴν ἐξ αἵματος ἄνωθεν ἀναπλεκομένην σειρᾶν... »

Περὶ ζ΄. βαθμοῦ οὐδὲν λέγεται ἐν τῷ τόμῳ τοῦ Σισινίου· μ' ὅλα ταῦτα διαισθάνεται τις, τρόπον τινα, τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σχετικῆς κωλύματος. Ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ συνεχεῖ προσπαθείᾳ τῆς πρὸς καθαρμὸν τοῦ ἀτόμου καὶ ἠθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, μὴ ἀνευρίσκουσα ῥητὴν διάταξιν πολιτικῆς νόμου ἀπαγορεύουσας τὸν γάμον εἰς συγγενεῖς ζ΄. βαθμοῦ, θ' ἀναζητήσῃ ἐν τῷ τοῦ Μεγ. Βασιλείου λογίῳ «ἐν

1) Βλ. ταύτην ἐν «*Jus Graecoromanum*» Ζέπων, τόμ. Δ΄.

2) Ζέπου «*Jus Graecoromanum*» τόμ. Γ΄.

3) Ζέπου, αὐτόθι, τόμ. Γ΄.

4) Ζέπου «*Jus Graecoromanum*», τόμ. Ζ΄., σελ. V.

5) *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*: «Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων», Τόμ. Ε΄. σελ. 11 καὶ ἐπομ. Κατὰ τὸν *Μ. Γεδεών*: «Πατριαρχ. Πίνακες», ὁ Σισίνιος ἐπατριαρχευσεν ἀπὸ τοῦ 995 μέχρι τοῦ 998.

οἷς διὰ τοῦ γένους συγγέονται ὀνόματα, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος»¹⁾ στήριγμα ἵνα ἐπιτύχη²⁾ καὶ τοῦ βαθμοῦ τούτου τὴν περιλήψιν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἀπαγορεύσει³⁾. Γράφει δ' ἐν τῷ Π. Ζ'. κανόνι του⁴⁾ ὁ αὐτὸς Μ. Βασίλειος τὰ ἐξῆς: «... οἱ δέ, οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσιν, οἱ τὴν ψυχὴν λημῶντες τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας, πάλαι διακρίνασαν τὰς τοῦ γένους προσηγορίας· ἐκ ποίας γὰρ συγγενείας τοὺς γεννηθέντας προσαγορεύουσιν; Ἀδελφούς αὐτοὺς ἀλλήλων, ἢ ἀνεψιούς προσερούσιν; ἀμφοτέρω γὰρ αὐτοῖς προσαρμόσει διὰ τὴν σύγχυσιν...»

Καὶ ἰδοὺ ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος ὁ Στουδίτης,⁵⁾ ἐν ἔτει 1038, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τούτου ὅτι ὁ νόμος δὲν ἀπαγορεύει ῥητῶς τὸν γάμον εἰς συγγενεῖς ἐξ αἵματος ζ'. βαθμοῦ, θεσπίζει αὐτὸς πρῶτος δι' «Ὑπομνήματος» τοιαύτην ἀπαγόρευσιν. Ἡ ἀπαγόρευσις δὲν εἶναι ἀκόμη ἀπόλυτος: ἡ Ἐκκλησία, ἐρωτωμένη, ἀρνεῖται νὰ ἱερολογήσῃ τοιοῦτον γάμον· τοῦ γάμου τυχὸν τελεσθέντος, ἔγκυρος οὗτος, ὑποβάλλονται ὅμως οἱ συζευχθέντες εἰς ἐκκλησιαστικὰς ποινάς. «... Ἐπεὶ... ὁ δὲ δὴ νόμος ἐπιτρέπει τοῖς ὀγδόου βαθμοῦ πρὸς ἀλλήλους οὔσι τὸν γάμον, ἀπαγορεύει δὲ τοῖς τοῦ ἔκτου, τοῖς γεμὴν ἐβδόμου οὐδαμοῦ οὔτε ἐπιτρέπει οὔτε ἀπαρνεῖται, καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ὁμοίων ἀμφισβητήσεων κινηθεισῶν, ᾠκονόμηται τὸν τοιοῦτον γάμον, πρὸ μὲν τοῦ προβῆναι, μὴ ἐπιτρέπεσθαι, μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, μὴ διασπᾶσθαι μὲν, ἐπιτιμίας δὲ τοὺς οὕτω συναρθέντας καθυποβάλλεσθαι...»⁶⁾. Εἰ καὶ τὸ πρῶτον, ὡς ἐλέχθη, ἐτίθετο ἀναφανδὸν

¹⁾ Περὶ τούτου ὄρα «Πηδάλιον» - ἐκδότης Κ. Γκαρπόλας, Ἀθήναι 1841 - σελ. 446, σημ. 3. Προσέτι «Πρόχειρον Νομικόν» Θεοφίλου Ἐπισκόπου Καμπανίας - ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἐλ. Ταπεινοῦ καὶ Κ. Βασιλειάδου· Κωνσταντινούπολις 1887 - σελ. 233.

²⁾ Ὁ γάμος εἶναι μυστήριον· συνεπῶς, ἀνήκει τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ νὰ κανονίξῃ τὰ κατ' αὐτόν, ἰδίᾳ δὲ νὰ θεσπίξῃ τὰ οἰκεία κολύματα, ὧν ὁ μὴ σεβασμὸς δὲν συνεπάγεται βεβαίως ἐκ μέρους τῆς - μὴ διαθετοῦσης ὕλικᾶ μέσα ἐξαναγκασμοῦ - ἡ ἐκκλησιαστικὰς μόνον ποινάς. Εἰς τὴν Χριστιανικὴν ὅμως Πολιτείαν ἀπόκειται νὰ ἐπικουρῇ τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ θεοπνεύστου Αὐτῆς ἔργου. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐκδόσεως πολιτικῶν νομοθετημάτων ἐπικυροῦντων καὶ κατοχυροῦντων τοὺς «κανόνας» καὶ λοιπὰς τῆς Ἐκκλησίας ἀποφάσεις. (Ὅρα καὶ *N. Milas*: «Τὸ ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», μετάφρασις Μ. Ἀποστολοπούλου - Ἀθήναι 1906 - § 180, σελ. 830, 831). Συνεχῆς καὶ ἁρμονικὴ συνεργασία Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας εἶναι Ἰδεῶδες τι πρὸς τὸ ὅποῖον δέον νὰ τείνωσιν αἱ ἡνωμένοι προσπάθειαι πνευματικῶν καὶ πολιτικῶν Ἀρχηγῶν. (Κατὰ τὸν *F. Walter*: «Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen» - Bonn 1861 - § 304, σελ. 655: «... Die Staatsgesetzgebung... hat sich aus dem christlichen Standpunkt nach den höheren sittlichen und religiösen Maximen der Kirche zu richten, und nicht umgekehrt...»).

³⁾ Δηλ. ἐπέκτασις τῆς *Respectus Parentelae* τῶν Ῥωμαίων δι' ὅλων τῶν βαθμῶν τῆς συγγενείας (: *Kalliyā* «Οἰκογ. Δίκαιον» § 20).

⁴⁾ «Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων», τόμ. Δ'. σελ. 263.

⁵⁾ Πατριαρχεῦσας ἀπὸ τοῦ 1025 μέχρι τοῦ 1043.

⁶⁾ Σύνταγμα Ε'. σελ. 37, καὶ Βαλσαμ. ἐν τοῖς «Σχολίοις»: Σύντ. Α'. σ. 280, 281. Βλ. καὶ *Fr. Vering*: «Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts» - Freiburg i. Br. 1893 - § 238, VIII, σελ. 894, 895, καὶ αὐτόθι σημειώσεις. Προσέτι *Walter*: ἐνθ' ἀνωτέρω, § 310, σελ. 673, καὶ αὐτόθι σημειώσεις.

ζήτημα ζ'. βαθμοῦ, ἐκ τῶν διαληφθέντων ὅμως «καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ὁμοίων ἀμφισβητήσεων κινηθεισῶν» προκύπτει ἀβιάστως, φρονοῦμεν, ὅτι τοιοῦτο «ζήτημα» ἦν ἀπὸ καιροῦ, ἄδηλον πῶς, τεθειμένον, ἐδεῖτο δὲ νῦν ῥιθμίσεως. Ἄλλ' ἢ ἐπελθοῦσα τοιαύτη δὲν ἦτο, πράγματι, ἢ προσωρινῆ ἐξοικονόμησις μεταβατικῆς καταστάσεως.

Τὴν ὀριστικὴν τοῦ ζητήματος διευθέτησιν ἐπέτιχε κατ' ἀρχὴν ὁ μεγαλοπράγμων Πατριάρχης Μιχαὴλ Α' ὁ Κηρουλάριος¹⁾. Διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐκδοθείσης τῷ 1057²⁾, ἀπαγγέλλει ἀπεριφράστως τὴν ἀκυρότητα τοῦ γάμου συγγενῶν αἵματος ζ' βαθμοῦ· τοιούτων προσώπων γάμος, βροντοφωνεῖ, «ἀτίμως διαιρεθῆσεται»³⁾.

Ἴδου καὶ μερικαὶ σκέψεις τῆς ἀξιοσημειώτου ταύτης συνοδικῆς ἀποφάσεως, ἀποπνεύουσαι, ἄλλως, τὴν ἰσχυρὰν προσωπικότητα τοῦ «Εἰσηγητοῦ» Πατριάρχου. «... Ὁ μὲν γὰρ ἕκτος βαθμὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας πάμπαν ἀπειροῖ τὸν γάμον, καὶ τὸν συστάντα ἴσως διαλύει.⁴⁾ Ὁ δ' αὖ ὄγδοος τῶν βαθμῶν, συγκεχωρημένην ἔχει τὴν συνέλευσιν, εἴτε τῶν ἐκ πλαγίου, εἴτε τῶν ἐξ ἀγχιστείας εἰσὶν οἱ γαμοῦντες. Περὶ μέντοι τὸν ἕβδομον βαθμὸν τὸ πᾶν περιίσταται ζήτημα, οὐκ ἄλλως ἢ τῇ νομικωτάτῃ τῶν ἐπιστημῶν διαλυόμενον, καὶ ἀνεπιφθόνῳ φρενὶ διαιρούμενον...» Περαιτέρω καθορίζεται ὅτι γάμος ἐπιτρέπεται μεταξὺ ἀγχιστέων ἑβδόμου βαθμοῦ· καὶ εὐθύς: «... τῶν δὲ ἐκ πλαγίου συγγενῶν ὁ τῷ ἑβδόμῳ καταλαμβάνομενος διόλου ἀπειροῖται γάμος, καὶ ἀποτρόπαιος εἶναι νομίζεται· οὐδὲ γὰρ ὁ δισεξάδελφος τῇ τοῦ δισεξαδέλφου θυγατρὶ συναρμοσθήσεται πάποτε, ἢ ἡ τοῦ δισεξαδέλφου θυγάτηρ ἐπὶ τὸν τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἀναποδίσασα δισεξαδέλφον, τοῦτον πρὸς τὸν ἑαυτῆς γάμον καθελκύσει ποτέ· μολυσμὸς γὰρ τοῦτο γένους καὶ φθορά, καὶ συγγενείας φυρμός, καὶ μίξις ἀκόλαστος, καὶ τῇ νομικῇ διατάξει ἀντίθετος... Διὰ ταῦτα... ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου ὁ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ οὐ συγκατηρίθμηται γάμος, οὐδὲ τοῖς εὐ φρονοῦσι γνωρίζεται...⁵⁾».

Σάζονται, προσέτι, ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν⁶⁾ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου· ἡ μία τούτων περιέχει καὶ τὰ ἐξῆς: «... ἄλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ ὁ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ κωλύεται γάμος· οὐ γὰρ δύναται ὁ δισεξάδελφος τὴν τρισεξαδέλ-

¹⁾ Πατριαρχεύσας ἀπὸ τοῦ 1043 μέχρι τοῦ 1058.

²⁾ Ὁ *Zhishman*: «τὸ Δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», μετάφρασις Μ. Ἀποστολοπούλου, ἐν τόμῳ Α' (Ἀθῆναι 1912) σελ. 455, σημ. 73, φρονεῖ ὅτι τὸ 1052 ἤθελεν εἶσθαι ὀρθότερον.

³⁾ Σύνταγμα Ε'. σελ. 43. Δηλ. ὁ ζ' βαθμὸς καθίσταται ἤδη «ἀνατρεπτικὸν» κώλυμα γάμου. (Πρβλ. καὶ *Vering*: «Kirchenrecht», § 230, *Milas*: «Ἐκκλησι. Δίκαιον» § 187, σελ. 849, 850).

⁴⁾ Ἐενίξει, ὁμολογουμένως, ἡ στιγμιαία, ἔστω, ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἐφικτοῦ διαλύσεως γάμου ἐν τῷ 6ῳ βαθμῷ - γάμου δ' ἀπηγορευμένου ἀπὸ μακροῦ ἐν τῷ βαθμῷ τούτῳ - ἀπαντωμένη ἐν ἐγγράφῳ τόσοσιν κατηγορηματικῶς ἀποφαινομένου περὶ αὐτοῦ τοῦ 7ου (βαθμοῦ). Καὶ προβάλλει ἀκουσίως τὸ ἐρώτημα μὴ τὸ «ἴσως» δὲν εἶχεν ἦν τῷ ἀποδίδομεν σήμερον σημασίαν, ἢ μήπως ἐσφαλμένως ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ χειρογράφου.

⁵⁾ Σύνταγμα Ε'. σελ. 40 καὶ ἐπομ.

⁶⁾ Ἄς βλ. παρὰ *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ*: «Σύνταγμα» Ε'. σελ. 45 καὶ ἐπομ.

φην γαμείν, κἄν ὁ τῶν τρισεξαδέλφων γάμος οὐκ ἀπειρημένος ἐστί...» Τὰ αὐτὰ περιόπου διαλαμβάνει καὶ ἡ τελευταία ¹⁾).

Ἄγνωστον ἡμῖν ἐὰν ἡ περὶ ἧς ἐγένετο λόγος συνοδικὴ ἀπόφασις (ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαήλ) ἐκυρώθη ὑπὸ Αὐτοκράτορος, βάσιμος ὅμως ἢ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀμφιβολία. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, Πατριάρχης οὕτινος δὲν διεσώθη τὸ ὄνομα, ἀσφαλῶς ὅμως πρὸ τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη πατριαρχεύσας, τῶν ἰδίων ὧν καὶ Ἄλέξιος ὁ Στουδίτης χρώμενος λόγων, τὰ αὐτὰ ἐπισημαίνει «ἐπιτίμια» κατὰ τῶν ἀποτολμώντων γάμον ἐν τῷ κεκωλυμένῳ ἑβδόμῳ βαθμῷ ²⁾. Ὅποια τὰ ἐπιτίμια ταῦτα, μανθάνομεν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ «πιττακίου» ³⁾, ἐντελλομένου τοῦ ἐπερωτήσαντος ἱεράρχου νὰ μεριμνήσῃ ὅπως οἱ συναφθέντες «ἐφ' ὅλην διετία ἀπέχωνται κρεάτος, ἐν δὲ τετρασί καὶ πέμπταις ⁴⁾ μηδὲ οἴνου μετέχωσι· τῆς μέντοι κοινωνίας μεταλαμβάνωσιν, ἐν μόναις ταῖς δεσποτικαῖς ἐορταῖς...» Ὁ Πατριάρχης ἐπιθυμεῖ, μῶλα ταῦτα, νὰ προλαμβάνωνται τοῦ λοιποῦ κεκωλυμένοι γάμοι, ἐπιλέγει δ' αὐστηρότερον: «Πλὴν διαμάρτυραι παντὶ τῷ ὑπὸ σὲ λαῶ, ὡς ἂν, ὅτε μέλλει προβῆναι συνάλλαγμα, ἀμφιβολίαν τινὰ τὸ σύνολον ἔχον, μηδαμῶς ἄνευ τῆς σῆς προστάξεως τι ποιῶσιν, ἀλλ' ἀναφέρωσι τὰ περὶ τοῦ πράγματος τῇ θεοφιλίᾳ σου· καὶ οὕτως, ἢ σὺ τέμνεις τὴν ζήτησιν, ἢ εἴπερ ἀμφιβάλλεις, πρὸς ἡμᾶς ἀναφέρῃς, καὶ ἐντεῦθεν δέχη τὴν λύσιν...».

Εἶναι ἄξιον προσοχῆς τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πατριαρχικῷ πιττακίῳ οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ Μιχαήλ συνοδικῆς ἀποφάσεως· ἐκ τῆς σιωπῆς ταύτης μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ ἄτεγκτα τοῦ Κηρουλαρίου κελεύσματα οὐδέποτε ἐπεβλήθησαν, μᾶλλον δ' ἐπεκράτησαν μέχρι τῆς πατριαρχείας τοῦ Λουκᾶ τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξίου θεσπισθέντα ⁵⁾.

Ὁ Ἰω. Ζωναρᾶς, ἀκμάσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ β'. αἰῶνος, ἐν τῇ Μελέτῃ του ⁶⁾, οὐδόλως ἀναφέρει τὸν Μιχαήλ Κηρουλάριον, ἐπαναλαμβάνει δὲ τὰ τοῦ Ἀλεξίου ⁷⁾ καὶ καταλήγει: «... οὐκ ἀκαίρως οὖν εἴρηται, μὴ πρὸς ἀκριβείαν τοὺς ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ

¹⁾ «... ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, καὶ ὁ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ καλύεται γάμος· οὐ γὰρ δύναται ὁ δισεξάδελφος τὴν τοῦ δισεξάδελφου θυγατέρα γαμείν, κἄν ὁ τῶν τρισεξαδέλφων γάμος οὐκ ἀπηγόρευται· πρὸς δὲ τοὺς ἐκ πλαγίου ἐξ ἀγχιστείας, καὶ ὁ ἑβδομος συγχωρεῖται βαθμός...» (Σύντ. Ε'. 47).

²⁾ «... Γίνωσκε γάρ, ὡς ὁ τοιοῦτος γάμος, πρὸ μὲν τοῦ γενέσθαι, οὐκ ἐπιτρέπεται· μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, οὐ διαξέυγνυται μὲν, ἐπιτιμίσις δὲ ὑποβάλλεται...» (Σύντ. Ε'. 92, 93).

³⁾ Σύνταγμα· αὐτόθι.

⁴⁾ Σχετικῶς μὲ τὰς ἡμέρας ταύτας βλ. «Πηδάλιον», σελ. 447, σημ. 1, ὡς καὶ *Zhishman*, ἐνθ' ἀνωτέρω, Α'. σελ. 456, 457.

⁵⁾ Βλ. καὶ *Zhishman* I, σελ. 457.

⁶⁾ «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν δύο δισεξαδέλφους, τὴν αὐτὴν ἀγαγέσθαι πρὸς γάμον» (Σύνταγμα Δ'. σελ. 592 καὶ ἐπόμε.).

⁷⁾ «... καὶ τοὺς πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν τοιοῦτον γάμον (7ου βαθμοῦ) δεῖ εἰργεσθαι διαγνόντας ἀρχιερεῖς, μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, μὴ διασπᾶσθαι, ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτίμησιν γίνεσθαι...» (Σύντ. Δ'. 596).

διατεθέντας συγκαταβατικώτερον, πρὸ μὲν τοῦ γενέσθαι τὸν γάμον ἐπὶ τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ κωλύεσθαι ἀποφήνασθαι, μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, μὴ διασπᾶσθαι.....»¹⁾.

Αὐτὸς τέλος ὁ Πατριάρχης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης, ἀνὴρ διασήμου παιδείας²⁾, τῆς «συνοδικῆς οἰκονομίας» μόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξίου ἀναμινήσκειται, οὐδὲν ἀναφέρων περὶ τῆς ἐπὶ Κηρουλαρίου «συνοδικῆς ἀποφάσεως». Ὅπωςδὴποτε, τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν «Συνοδικὸν Σημείωμα»³⁾ ἀπετέλεσε σταθμὸν ἐν τῷ ὑπὸ κρίσιν ζητήματι, ἀπαγορεύσαν ὀριστικῶς τὸν γάμον εἰς τὸν ἑβδομον βαθμὸν, προβλέψαν ἅμα τὴν διάσπασιν παντὸς παρομοίου γάμου ἐφεξῆς τελεσθησομένου παρὰ τὴν τιθεμένην ἀπαγόρευσιν⁴⁾. Τὸ «Συνοδικὸν Σημείωμα» ἀποφαίνεται, ὡς εἶδομεν, περὶ τε τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ὅσον ἀφορᾷ τὸ παρελθόν, λαμβάνεται καὶ περὶ τούτου εἰδικὴ πρόνοια, θεσπιζομένου, κατ' οἰκονομίαν, τοῦ ἀθίκτου «τῶν φθασάντων γενέσθαι τοιούτων γάμων», οὔτινες «μένειν πάντως ὀφειλόντων ἀδιασπᾶστων»⁵⁾. Τοῦ λοιποῦ, οἱ παραβάται τῆς Πατριαρχικῆς Διατάξεως θὰ ἀφοριζῶνται, οἱ δὲ «ἱερολογῆσαι τολμήσοντες, καθαιρέσει ὑποβληθήσονται»⁶⁾.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Συνοδικὸν Σημείωμα ὑπεβλήθη ἀμέσως—Ἀπρίλιος τοῦ 1166—τῷ Αὐτοκράτορι Μανουῆλ Β'. Κομνηνῷ, ὅστις καὶ ἐπεκύρωσεν αὐτὸ διὰ «Βασιλικῆς Προστάγματος»⁷⁾.

Παγία ἔχτοτε—ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον—ἢ ἐπὶ τοῦ ἄχρι τοῦδε ἐπιμάχου θέματος νομολογία⁸⁾.

Ἡ τοῦ 1186 «Πρόσταξις» Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, περὶ ἧς θέλομεν, παρακατιόντες, εὐρύτερόν πως ἀσχοληθῆ⁹⁾, ἐκύρωσεν ἀπλῶς καὶ αὐθις τὸ συνοδικὸν Σημείωμα τοῦ Λουκᾶ, ὡς καὶ τὸ «Πρόσταγμα» τοῦ Μανουῆλ. Καὶ ναὶ μὲν περιέχει αὕτη μίαν ἀνωμαλίαν, μίαν ἐξαίρεσιν εἰς τὸν τεθέντα γενικὸν κανόνα, πλὴν ἢ «προσωπικὴ διάταξις»

¹⁾ Σύντ. Δ'. 597.

²⁾ Σύντ. Ε'. 95, σημ. I.

³⁾ «Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος» (Σύντ. Ε'. σελ. 95—98).

⁴⁾ «...τὸν ἐκ τοῦ τοιούτου γάμου βαθμοῦ οὐ μόνον ἐρωτώμενον προβαίνειν κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐρωτήσεως γεγεννημένον διασπᾶσθαι διακελεύεται, παντελῆ τοῦ τοιούτου γάμου ἀργίαν καταψηφιζομένη ἀπὸ τῆς σήμερον...» (Σύντ. Ε'. 97).

⁵⁾ Τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι τοιοῦτοι γάμοι δὲν ἦσαν καθόλου σπάνιοι.

⁶⁾ Σύντ. Ε'. σελ. 98, καὶ Βαλσαμ. ἐν τοῖς «Σχολίοις»: Σύντ. Α'. σ. 281, 282. Βλ. καὶ «Νομοκάνονα» Ἐμμ. Μαλαξοῦ, ἐν «Θέμιδι» Σγούτα, τόμ. Ζ'.—Ἀθῆναι 1856—κεφ. ΡΜΗ'. σελ. 181, 182.

⁷⁾ Τὸ γνωστότατον τοῦτο «Πρόσταγμα Βασιλικόν, διαλύον καὶ ἀνατρέπον τὸ προβὰν ἐβδόμου ἐξ αἵματος βαθμοῦ συνοικέσιον, κωλύον δὲ γενέσθαι, μὴ γεγονός», εὔρηται ἐν τῷ Βοδλεϊανῷ καὶ ἐν Παρισιοῖς Κώδιξι· ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Zach. v. Lingenthal ὡς Νεαρά 69 ἐν «Jus Graeco-Romanum», Collat. IV, σελ. 483 ἐπ., καθὼς καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων. Ζήτει τοῦτο καὶ παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ: «Σύνταγμα» Ε'. σελ. 311—313. Τὸ Πρόσταγμα περιέλαβε καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος ἐν «Ἐξαβίβλω» IV, η', 9.

⁸⁾ Βλ. καὶ Ματθ. Βλάσταρη, ἐν «Συντάγματι», τόμ. Γ'. σελ. 128.

⁹⁾ Ὅρα κατωτέρω, σελ. 16 καὶ ἐπ.

ἐκείνη ἐξέπνευσε, ἃς εἴπωμεν οὕτω, μετὰ τῶν προσώπων ὑπὲρ ὧν εἶχε τεθεῖ, ἐνῶ ἡ ἰσχὺς τοῦ Προστάγματος τοῦ 1166 διετηρήθη ἐπὶ μῆκιστον ἀμετάτρεπτος.

Αἰῶνες παρήλθον ἔκτοτε· τὸ ἡμέτερον Γένος ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Φράγκους τὸ πρῶτον, εἰς τοὺς Τούρκους κατόπιν. Μόνη ἔλπις, μόνος συνδετικὸς κρίκος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, ἦτο ἡ Ἐκκλησία μας – ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία – με κεφαλὴν τὸν Πατριάρχην – Ἐθνάρχην, οὗτινος ἡ δικαιοδοσία, πνευματικὴ τε καὶ πολιτικὴ, ἦν εὐρυτάτη ἐφ' ὄλων τῶν ἀφορώντων τὴν προσωπικὴν κατάστασιν τῶν ὑπ' αὐτὸν Χριστιανῶν ζητημάτων.

Ὁ ἔβδομος ἐξ αἵματος βαθμὸς ἐξηκολούθει ν' ἀποτελῆ κώλυμα γάμου, ὁπότε – εὐρισκόμεθα εἰς τὸ 1611 – ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως, προεδρευομένης ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Β', συμπαραισταμένου καὶ Θεοφάνους τοῦ Δ'. Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, «συνοδικὴ διάσκεψις καὶ ἀπόφασις» δι' ἧς ἐρῶνθυμίζοντο οὐκ ὀλίγα ὑπ' ὄψει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τεθέντα ζητήματα· ἐν τούτων ἦτο καὶ περὶ τοῦ ἐπιτραπετοῦ ἢ μὴ τῆς συνάψεως γάμων μεταξὺ συγγενῶν αἵματος ζ'. βαθμοῦ. Δυνάμει τῆς ἐν προκειμένῳ ἐκδοθείσης συνοδικῆς ἀποφάσεως, ἀναβιοῦσιν οὐσιαστικῶς αἱ διατάξεις τοῦ Ὑπομνήματος (1038) Ἀλεξίου τοῦ Στουδίτου, μὴ ἀπειλουμένων ὅμως πλέον ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων:!). «...Ὡσαύτως ἐγένετο καὶ ἀπόφασις, ἵνα καὶ ὁ πρὸ ἐρωτήσεως φθάσας γενέσθαι ἐβδόμου βαθμοῦ γάμος ἐξ αἵματος μὴ διασπᾶται, ἀλλ' ἐκκλησιάζεται ἀνεμποδίστως καὶ ἀκωλύτως διὰ τὴν στενοχωρίαν τοῦ γένους...»²⁾. Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐπιφυλάσσεται ἤδη νὰ ἐπιτρέπῃ τὸν γάμον καὶ εἰς τὸν ἔβδομον βαθμὸν, ἐν ὄψει οὐχὶ πλέον ἐκάστης ἐιδικῆς περιπτώσεως ἀλλὰ, γενικώτερον, «τῆς στενοχωρίας τοῦ Γένους».

Τῷ 1839, συνελεῖται ἀναφορᾶς τῆς Ἰονίου Διοικήσεως, περιεχούσης, μεταξὺ ἄλλων, καὶ αἴτημα ὅπως ἐπιτραπῇ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς Ἑπτανησίους, λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης θέσεως τῆς μικρᾶς τῶν Πολιτείας, ἡ σύναψις γάμων καὶ εἰς τὸν ἕκτον ἀκόμη βαθμὸν, ἐξεδόθη ὁ περὶ Συνοικισίων Τόμος τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Σ'.³⁾ Διὰ τοῦ Τόμου τούτου οὐ μόνον ἀπερῶντοντο τὰ αἰτήματα τῶν Ἰονίων, ἀλλ' ἐγένετο συγχρόνως θετικὴ στροφὴ πρὸς τὰ πρὸ τοῦ 1611 κρατοῦντα, ἀγνοηθείσης παντελῶς τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως Νεοφύτου τοῦ Β'.⁴⁾

¹⁾ Ἴδε ἀνωτέρω. σελ. 8.

²⁾ Σύνταγμα Ε'. σελ. 159. Ὅρα καὶ *Zhishman I*, σελ. 476· ἐπίσης *Γ. Μαριδάκη*: «Τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων», σελ. 58, 59. Τὸ γραφὲν ὑπὸ τοῦ *Κρασᾶ* – «Οἶκ. Δίκ.» § 26 – ὅτι ἡ Σύνοδος τοῦ 1611 «ἀπεφάνητο ὅτι ἐν τῷ ἐβδόμῳ βαθμῷ ἐρωτωμένη ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν μελλονύμφων ἀρνεῖται τὸν γάμον, γενόμενος ὅμως οὗτος δὲν διασπᾶται», οὕτω διατετυπωμένον, ἀναφέρεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Ὑπομνήματος τοῦ Ἀλεξίου ὡς καὶ τοῦ Πιττακίου Ἀδήλου Πατριάρχου (– ἀνωτέρω σελ. 4, 6, καὶ αὐτόθι σημ. 2 –), ἐμμέσως μόνον προσαρμολοζόμενον εἰς τὴν συνοδικὴν Ἀπόφασιν τοῦ 1611, δυνάμενον νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν λέξεων «ὁ πρὸ ἐρωτήσεως φθάσας γενέσθαι γάμος...»

³⁾ Σύντ. Ε', σ. 164 – 175.

⁴⁾ «... μόνον γὰρ τίμιον γάμον γνωρίζομεν καὶ ἀποδεχόμεθα τὸν ἔνομον... ὅπου δηλο-

Δὲν θὰ ἐλεκταθῶμεν πέρα τοῦ δέοντος ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος εἰ ἢ ἐπὶ Νεοφύτου συνοδικὴ ἀπόφασις ἦν ἀρχῆθεν ἰσχυρὰ ἢ οὐ, ἅτε μὴ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορος, καὶ ἂν αὕτη, ἐν περιπτώσει καταφατικῆς τυχὸν ἀπαντήσεως, δέον νὰ θεωρηθῆ ἀτονήσασα κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ Συνοικεσιῶν Τόμου Γρηγορίου τοῦ ΣΤ', 1) Τόμου ἄλλωστε καὶ αὐτοῦ μὴ ἐπικυρωθέντος ὑπὸ τινος Αυτοκράτορος 2) – ὥσει νὰ ἦσαν τοιαῦται ἐπικυρώσεις δυναταὶ ἐν ἔτεσι 1611 καὶ 1839 – ὀφείλομεν, μ' ὅλα ταῦτα, νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κακῶς ἐτέθη ζήτημα ἰσχύος ἢ μὴ τῆς συνοδικῆς ἐπὶ Νεοφύτου ἀποφάσεως. Τοιοῦτο «ζήτημα» εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀνύπαρκτον, καθ' ὅσον ὁ Οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης, ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν, ἦν τοῦτ' αὐτὸ Ἐθνάρχης – ἀναγνωριζόμενος ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν Σουλτάνων – 3) συνεπῶς ἐγκύρως ἐκανόνιζεν ἰδίῳ δικαίῳ,

νότι ἡ συγγενικὴ βαθμολογία ἀκριβῶς καὶ ἀπαραποιήτως φυλάττεται ἤτοι, εἰς μὲν τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν μέχρι τοῦ ὀγδοῦ βαθμοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐξ ἀγχιστείας μέχρι τοῦ ἔκτου...» (Σύντ. Ε'. 175). Βλ. καὶ «*Πηδάλιον*», σελ. 447 σημ. 1, ἐνθα καὶ ἱστορικόν, εἰ καὶ ἐν μέρει ἀνακριβές, τοῦ – ἀπηγορευμένου – ζ'. βαθμοῦ ὡς ἐν ἐπιλόγῳ δέ: «... ὅθεν δὲν πρέπει οἱ ἄγιοι Ἀρχιερεῖς νὰ ὑπακούουν τὸν Ἀλέξιον τὸν Σπανὸν ὅστις παρὰ Ἀρμενοπούλῳ ἐν τῷ περὶ συνοικεσιῶν ἐγχειριδίῳ λέγει νὰ μὴ χωρίζωνται οἱ ἐξ αἵματος γάμοι τοῦ ζ'. βαθμοῦ, ἂν φθάσουν νὰ γένουν, προτοῦ νὰ ἐρωτηθοῦν καὶ ὅτι εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀρχιερέως νὰ τοὺς χωρίσῃ ἢ μὴ. Ἀστόχος γὰρ τοῦτο εἶπε καὶ οὐχὶ ὀρθῶς...»

1) Ἰδ. καὶ Π. Παπαρηγοπούλου: «Οἰκογεν. Δίκαιον» § 39, Π. Καλλιγᾶ: «Οἰκογεν. Δίκαιον» § 20, «*Πρόχειρον Νομικόν*» Θεοφίλου Ἐπισκόπου Καμπανίας, σελ. 239 – 241 καὶ αὐτόθι σημ., Μ. Χριστοδούλου: «Κωλύματα γάμου» (Κωνσταντινούπολις 1889), § 23.

2) Βλ. σχετικῶς τὰς εὐστόχους παρατηρήσεις *Μαριδάκη*, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 59, καὶ σημ. 13.

3) Ὁ *Κριτόβουλος*: «Εὐυγραφῆς ἱστοριῶν δευτέρα», κεφ. Β'. (ἐν *Fragmenta Historicorum Graecorum*), ἐκδ. C. Müller, Paris 1870, Vol. V, σελ. 106, 107), ἀφηγεῖται τὰ τῶν προνομίων καὶ διακρίσεων ἃς παρέσχε Μωάμεθ ὁ Β'. πρὸς Γεννάδιον τὸν Σχολάριον, τὸν ὁποῖον «... καὶ τέλος Πατριάρχην καθίστησιν καὶ Ἀρχιερέα Χριστιανοῖς, πολλαῖς ἀξιώσεσι καὶ ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ξὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας Κράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχὴν, οὐδὲν ἦττον ὡς εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλέων...» Ὁ *Ορα καὶ Martinus Crusius*: «*Turcograecia*» (Βασιλεία 1584), Βιβλ. II, σελ. 108: «... καὶ ἔτῃ ἔλαβε ὁ σουλτᾶνος μὲ τὸ χέρι του τὸ δεκανίκη. καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸ χέρι τοῦ Πατριάρχου καὶ ὄρισε καὶ ἔγιναν ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου εἶπαμε τὰ ὁποῖα εἶχον οἱ Πατριάρχαι εὐεργεσίαν ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς». Ὁ δὲ *Γ. Φραντζῆς*, διὰ μακρῶν ἀφηγούμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἱστορίᾳ (ἐκδοσ. Bonn 1838, σελ. 306 καὶ ἐπ.) τὰ ἀνωτέρω γεγονότα, ἐπιλέγει ἐν σελ. 308: «... ἔδωκε δὲ [ὁ Σουλτᾶνος] καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ Πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένης κάτωθεν ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλὰ εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδιάσειστόν τε ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δώσεως ἐλεύθερος ἔσθαι αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ Ἀρχιερεῖς». Πολλὰς ἀνευρίσκει τις ἀναλογίας μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω «προσταγμάτων» καὶ τῆς τόσον γνωστῆς «*Legge delle guarentige*», δι' ἧς τὸ νέον ἰταλικὸν Κράτος κατοχύρωσε νομοθετικῶς πλήρως, τῇ 13ῃ Μαΐου 1871, τὴν θέσιν τοῦ Πάπα, κατόπιν τῆς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Βίκτωρος – Ἐμμανουήλ Β'. καταλήψεως (Σεπτέμβριος τοῦ 1870) τῆς Ρώμης καὶ καταλύσεως τῆς κοσμικῆς ἐκεῖνου ἐξουσίας.

Ὁ Πορθητῆς Μωάμεθ ὁ Β'. παντοιοτρόπως προσεπάθει ν' ἀποδείξῃ τὴν νομιμότητα τῆς ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου κατοχῆς του. Οὕτως «ἠρέσκετο νὰ φέρῃ ἐν τισὶ νομίμασι καὶ νομιματοσήμοις, λατινισί, τὸν τίτλον «*Αὐτοκράτωρ Ὀθωμανῶν καὶ Ἑλλήνων*», θέλων νὰ μὴ διακοπῇ δι' αὐτοῦ ἀπο-

ἀλλ' ἀκόμη ἴσως καὶ ὡς ὑποκατάστατος, ἔν τινι μέτρῳ, τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος, πληθὺν ὑποθέσεων τῶν πνευματικῶν τέκνων του, μεταξύ τῶν ὁποίων, καὶ κατ' ἐξοχίην, τὰς τοῦ γάμου τοιαύτας ¹⁾.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἡ «Ἀπόφασις» τοῦ 1611 ἦτο καθ' ὅλα ἰσχυρά, δι' οὓς προαναφέραμεν λόγους, τοιαύτη δ' οὕσα ἐγκύρως ἀνῆρσε, ἔστω καὶ δι' ἀποσιωπήσεως, τὸ Πρόσταγμα Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Πλήν, οὐχ' ἦττον ἔγκυρος, διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἄνω λόγους, ὁ «Τόμος» τοῦ 1839, ἀναιρέσας, ἐπίσης, τὴν ἠγηθεῖσαν (τοῦ Νεοφύτου) Ἀπόφασιν, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο δὲν διαλαμβάνεται δητῶς ἐν τῷ οἰκείῳ κειμένῳ. Τὸ κύρος, πάντως, τῶν πατριαρχικῶν ἐκείνων Πράξεων δέον νὰ μὴ ἐρευνᾶται μέσῳ τοῦ πρίσματος τῶν σήμερον ἰσχυουσῶν ἀρχῶν τῆς παρ' ἡμῖν πολιτικῆς Δικονομίας. Ἀπαράδεκτος, περαιτέρω, ἡ γνώμη καθ' ἣν ἦτο δυνατόν νὰ ἰσχύωσιν ἐκ παραλλήλου ἀμφοτέραι (αἱ πατριαρχικαὶ πράξεις) καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1839. Κατὰ πόσον, τέλος, δ' ἀποδεικνύεται ἡ οὐ «ὅτι ὁ Τόμος τοῦ Γρηγορίου ἠθέλησε νὰ καινοτομήσῃ ἐν τῷ θέματι» ²⁾, ἀπαγορεύων δηλ. ἐφεξῆς πάντα ἐν τῷ ζ'. βαθμῷ γάμον, προκύπτει ἐξ αὐτοῦ τοῦ Τόμου λέγοντος «... μηδεμίαν ἔσεσθαι τοῦ λοιποῦ μηδὲ ἐλπίσαι συγκατάβασιν ἐν οἰωδῆτινι κεκωλυμένῳ ὄντι παρὰ τῶν ἱερῶν νόμων συνοικεσίου βαθμῷ, εἴτε πρὶν καὶ ἐρωτηθέντος, εἴτε συντελεσθῆναι φθάσαντος...» ³⁾.

Σημειωτέον νῦν ὅτι :

α) ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ πρὸ ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ 1839, πολλάκις ἐπέτρεψε, «κατ' οἰκονομίαν» ἔστω, τὸν γάμον οὐ μόνον ἐν τῷ ζ'. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ς'. βαθμῷ ⁴⁾.

τόμος ἡ ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τούναντίον δὲ ἡ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἀρχομένη ἱστορία ταύτης νὰ συναπτήται πρὸς τὴν τοῦ παρελθόντος». (Πρβλ. *II. Καρολίδου* : «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι Γεωργίου τοῦ Α'» - Ἀθήναι 1925 - κεφ. β' σελ. 197, 198, ὡς καὶ τοὺς λόγους τοῦ Πορθητοῦ πρὸς Γεννάδιον τὸν Σχολάριον - αὐτόθι σελ. 211 - «Πατριάρχευε ἐν ἡσυχία καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντοτε τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοι πατριάρχαι εἶχον»).

¹⁾ Ἡ, δυνάμει τοῦ «Βερατίου» τοῦ Πορθητοῦ, «δοτῆ» τοῦ Πατριάρχου ἐξουσία, ἦν κατὰ πολὺ εὐρύτερα ἐκείνης ἧς ἀπελάμβανεν οὗτος ἐπὶ Βυζαντινῶν, τόσον ἐν τῷ δικαστικῷ ὅσον καὶ ἐν τῷ διοικητικῷ πεδίῳ. Εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην - ὃν οἱ ἄνθρωποι προσεκύνουν ὡς «Αὐθέντην καὶ Δεσπότην» - ὑπετάσσοντο οὐ μόνον οἱ κληρικοὶ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ λαϊκοί. «Αὐτῷ προσῆκεν ἀπολύτως μὲν πᾶσα ἐπὶ γαμικῶν ὑποθέσεων κρίσις, συνάμα δὲ καὶ ἡ περὶ ὅλων τῶν ἀστικῶν διαφορῶν κρίσις ὅσας οἱ διάδικοι, ἐὰν ἦσαν ἀμφοτέροι χριστιανοί, καθυπέβαλλον εἰς αὐτόν». (Πρβλ. *Κ. Παπαρηγόπουλος* : «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», ἔκδοσ. Ἐλευθερουδάκη, τόμ. Ε'. μέρος II, κεφ. 3). Ὁ Πατριάρχης ἐκανόνιζε τὰ τῆς παιδείας, τὰ τῶν διαθηκῶν καὶ λοιπὰ κληρονομικῆς φύσεως ζητήματα· ἐδικαιοῦτο, περαιτέρω, νὰ ἐπιβάλλῃ φορολογίας χάριν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν, νὰ διατηρῇ ἴδιον ἀστυνομικὸν σῶμα, κτλ.

²⁾ *Παπαρηγόπουλος* «Οἰκογ. Δίκ.» § 39, σελ. 51.

³⁾ Σύντ. Ε'. σελ. 174.

⁴⁾ Βλ. περιπτώσεις παρὰ *Zhishman I*, σελ. 447 ἐπ., σελ. 466 ἐπ., σελ. 471, καὶ αὐτόθι παραπομπάς. Προσέτι *Μ. Θεοτοκά* : «Νομολογία τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου» - Κωνσταντινούπολις 1897 - σελ. 159 (καὶ σημ. 1), 160, 161.

β) ειδικῶς ἐν Ἑλλάδι, κατόπιν τῆς ἀπὸ 29^{ης} Νοεμβρίου 1837 Συννοδικῆς Ἐγκυκλίου, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἀπὸ 18^{ης} Μαΐου 1877 «Συννοδικῶν Ὁδηγιῶν» ὡς καὶ τῆς ἀπὸ 5^{ης} Δεκεμβρίου 1889 Συννοδικῆς Ἐγκυκλίου («περὶ γάμων ἀθέσμων»), δὲν ἀπαγορεύεται ὁ γάμος μεταξὺ συγγενῶν ἐξ αἵματος ἐβδόμου βαθμοῦ, τοῦ σχετικοῦ κωλύματος μὴ ἐξικνουμένου πέρα τοῦ ἕκτου τοιοῦτου. 1) Σύμφωνας ἐν τούτῳ καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 116/1906 ἀπόφασις ὀλομελείας τοῦ Ἀρείου Πάγου, 2) δεχομένη ὅτι δὲν ὑφίσταται κώλυμα γάμου ἐν τῷ ἐβδόμῳ βαθμῷ 3).

Ἐπιλόγου δίκην, μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ὅλον ζήτημα ἀμοιρεῖ πλέον – σήμερον – πρακτικῆς σημασίας, μάλιστα δὲ κατόπιν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀπὸ 31^{ης} Δεκεμβρίου 1923 Νέου Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διαλαμβάνοντος ἐν κεφαλ. Θ'. ἄρθρ. 67^ῳ ζητῶς ὅτι: «οἱ κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐπιτρεπόμενοι γάμοι ἕκτου βαθμοῦ ἐξ αἵματος καὶ πέμπτου ἐκ διγενείας εἶναι ἔγκυροι, ὡς καὶ πάντες οἱ μέχρι τοῦδε γενόμενοι τοιουτοτρόπως» 4).

Γάμος «κατ' οἰκονομίαν» τελεῖται ἐφ' ὅσον ὁ Ἐπίσκοπος ἤθελεν ἐκδώσει τὴν οἰκείαν ἀδειαν, μὴ ἀπαιτουμένου ἄμα ὅπως οὗτος ἢ ἐν γνώσει τοῦ ὑφισταμένου συγγενικοῦ δεσμοῦ, ἄρα καὶ τοῦ συμπαρομαρτοῦντος «ἀπαγορευτικοῦ» κωλύματος 5).

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἀπεμακρύνθημεν οὕτω τοῦ ἀρχικοῦ πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ θέματι τῆς «κατ' οἰκονομίαν» τελέσεως γάμου. Προϋποθέσεις παροχῆς τῆς σχετικῆς ἀδείας ἦσαν ἡ – μεθ' ἱεσίας – προσφυγὴ τῶν ἐνδιαφερομένων πρὸς τὸν ἀρμόδιον Ἐπίσκοπον ὡς καὶ ἡ παρὰ τούτου γνώσις τοῦ ὑπάρχοντος κωλύματος. Ὁ Ἐπίσκοπος, σταθμίζων τὰ προσκομισθέντα αὐτῷ στοιχεῖα, ἔκρινε τότε ἐὰν συνέτρεχεν ἢ οὐ περιπτώσις «συγκαταβάσεως» τινος, ἐν ᾧφει κυρίως ὠρισμένων πραγματικῶν γεγονότων καὶ καταστάσεων 6).

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἕβδομον ἐξ αἵματος ἢ «ἐκ πλαγίου» βαθμὸν ὡς

1) Πρβλ. καὶ *Zhishman 1*, σελ. 472 ἐπ., σημ. Θ. *Φλογαῖτου*, ἐν σελ. 536 «Ἐξαβίβλου» Ἀρμενοπούλου ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1904 ἐκδοθείσης, Ἄ. *Μομφερράτου* «Οἰκογενειακὸν Δίκαιον» § 14.

2) Ἦν ζήτη ἐν Θέμιδι ΙΖ'. σελ. 357 ἐπ. μετὰ τῆς αὐτόθι ἀγορεύσεως τοῦ Εἰσαγγελέως Δ. Τσιβανοπούλου.

3) Πρβλ. καὶ *Κρασοῦ - Πράτσικα* «Οἰκογενειακὸν Δίκαιον» § 26. – Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, σήμερον, ὁ ζ'. βαθμὸς σιωπηρῶς ἐπιτρέπεται. (*Μ. Σακελλαροπούλου* «Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον», § 123).

4) Βλ. καὶ *Κρασοῦ - Πράτσικα*: «Οἰκογενειακὸν Δίκαιον» § 25.

5) Ὅρα *Κ. Δεμερτζή*: «Οἰκογενειακὸν Δίκαιον» § 8, Σημ. 13, ὡς καὶ: Ἐφετ. Ἀθηνῶν 1484 1929 (ἐν «Θέμιδι» ΜΑ'. σελ. 526), καὶ Α. Π. 12/1931 (ἐν «Θέμιδι» ΜΒ'. σελ. 179).

6) Βλ. ἐν *Migne: «Patrologia Graeca»*, τόμ. 111, σελ. 195 ἐπ. τὴν θαυμασίαν ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Νικολάου πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης, ὅπου καὶ (– σελ. 212 –) ὄρισμός τῆς «οἰκονομίας»: «... Οἰκονομία μὲν γὰρ σωτηριώδης ἐστὶ συγκατάβασις, σώζουσα τὸν ἡμαρτηκότα, χεῖρα βοήθειας ὀρέγουσα καὶ ἀνιστῶσα τοῦ πτώματος τὸν πεσόντα, οὐχὶ τῷ πτώματι ἐπιτρέπουσα κεῖσθαι, μᾶλλον δὲ πρὸς ἔλκεινὸν βάραθρον συνωθοῦσα». Καὶ ἐν σελ. 213: «Οἰκονομία ἐστὶ μίμησις τῆς θείας φιλανθρωπίας, ἀρπάζουσα ἐκ στόματος τοῦ καθ' ἡμῶν ὠρουμένου θηρὸς τὸν μέλλοντα τῷ ἐκείνου ὀλεθρῷ καταπίνεσθαι στόματι...».

κόλυμα γάμου κατὰ τὸ Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ Δυτικῇ τοιαύτῃ, ὡς καὶ παρὰ Διαμαρτυρομένοις, ἄλλαι βεβαίως κρατοῦσιν ἐν προκειμένῳ, ἥσσονος ἢ παρ' ἡμῶν αὐστηρότητος, ἀρχαί. Ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῖς λοιπαῖς ὀρθοδόξοις—σλαβικαῖς καὶ ρουμανικαῖς—Ἐκκλησίαις, μεγίστη γίνεταί χρησις, ἔστιν ὅτε κατάχρησις, τῶν «κατ' οἰκονομίαν» γάμων, ἐπιτρεπομένου ἀκωλύτως ἐνταῦθα τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ, «οἰωνεῖ» δ' ἀκωλύτως τοῦ τε ἔκτου καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ πέμπτου¹⁾.

Β'. — Ὁ Κώδιξ 141 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος.

Ἐν τοῖς πρόσθεν ἐπραγματεύθημεν διὰ βραχέων περὶ τοῦ ζ'. ἐξ αἵματος βαθμοῦ ὡς κωλύματος γάμου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁμιλήσαμεν περὶ τοῦ Συνοδικοῦ Σημειώματος τοῦ Πατριάρχου Λουκᾶ Χρυσοβέργη καὶ τοῦ ἐπικυρώσαντος τοῦτο Βασιλικῷ Προστάγματι Μανουὴλ Β'. τοῦ Κομνηνοῦ²⁾, ἐν συνεχείᾳ δ' ἐθίξαμεν τὴν Πρόσταξιν ἔτους 1186 τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου³⁾, ἣτις δὲν ἦτο ἄλλο τι ἢ προσωπικὸς Νόμος—ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον—ἀφορῶν ἀποκλειστικῶς τὰ ἐν αὐτῷ κατονομαζόμενα δύο πρόσωπα. Ὁ «νόμος» οὗτος, κατὰ τὰ ἄλλα, οὐδόλως ἔθιξε τὸ προηγηθὲν Πρόσταγμα Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἀντιθέτως μάλιστα ἀνεγνώρισε καὶ ἐπεκύρωσεν αὐτό⁴⁾.

Ἐπισκοπήσωμεν ἤδη λεπτομερέστερον τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Πρόσταξιν. Τὸ κείμενον ταύτης ἐλάχιστα γνωστόν⁵⁾, ἐδημοσίευσεν πρῶτος ὁ *Enimundus Bonifidius*, τῷ 1573, ἐν τῇ Συλλογῇ του «τοῦ Ἀνατολικοῦ Νομίμου Βιβλίου Γ'»⁶⁾. Ἐν τῷ α'. βιβλίῳ ταύτης περιέχονται αἱ «Βασιλικαὶ Διατάξεις»⁷⁾, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς⁸⁾ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. Τούτων ἡ δευτέρα⁹⁾ «περὶ γάμου τοῦ ζ'. βαθμοῦ», εἶναι ἡ ἀπασχολοῦσα ἡμᾶς «Πρόσταξις» τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου¹⁰⁾.

¹⁾ Ὁρα *Zhishman I.* σελ. 474, 475, *Μίλας*: Ἐκκλησ. Δίκαιον», § 190, σελ. 867, 868.

²⁾ Ἀνωτέρω, σελ. 11.

³⁾ Ἀνωτέρω, σελ. 11, 12.

⁴⁾ Τὸ τελευταῖον προκύπτει τόσον ἐκ τοῦ πνεύματος ὅσον καὶ ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς «Προστάξεως», ἔτι δὲ καί, a contrario, ἐκ τῆς φράσεως «ἀλλ' ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως διορισθέντα» (κατωτέρω, σελ. 19 καὶ 20, σημ. 8).

⁵⁾ Βλ. τοῦτο κατωτέρω, σελ. 18, 19.

⁶⁾ *Juris Orientalis libri III. Ab. Enimundo Bonifidio I. C. digesti, de notis illustrati, et nunc primum in lucem editi. Cum latina interpretatione, Anno MDLXXIII.* Excudebat Henr. Stephanus, cum Privilegio caes. maiest. Τόπος ἐκδόσεως δὲν ἀναφέρεται, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι τὸ ἔργον ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις. (Βλ. καὶ *Vering* «Kirchenrecht», § 18, 4, σελ. 54, 55).

⁷⁾ Ἐν τῷ β'. οἱ «Ἀρχιερατικοὶ θεσμοὶ τῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιεπισκόπων καὶ Πατριαρχῶν» ἐν τῷ γ'. αἱ «Ἀποκρίσεις τε καὶ ψήφοι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν καὶ Ἀγίων Πατέρων».

⁸⁾ Ἐν σελίσιν 119—124.

⁹⁾ Σελ. 120, 121.

¹⁰⁾ Τὸ κείμενον ταύτης ὄρα εὐθὺς κατωτέρω, σελ. 18, 19. Ὁ *B. Mortreuil*, ἐν «Histoire du

Ἄγνοοῦμεν ποῖον ἀκριβῶς πρωτότυπον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ *Bonafidius* δημοσιεύων τὴν προμνησθεῖσαν Πρόσταξιν ¹⁾· προφανῶς ὁμοῦ κατεῖχε χειρόγραφον τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου περιέχον τὰ Σχόλια τοῦ Βαλσαμώνος, ὁπόθεν καὶ ἤντησε ταύτην ²⁾.

Παρ' ἡμῖν, οἱ Ράλλης καὶ Ποτλῆς ἐδημοσίευσαν τῷ 1852 τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου ἐν τῷ Α'. Τόμῳ τοῦ «Συντάγματος τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων», οὐχὶ μὲν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου χειρογράφου ἔτους 1311 ³⁾, πλὴν ἐξ ἀρίστου ἀντιγράφου τούτου γενομένου τῷ 1779 ⁴⁾. Ἐκεῖ, ἐν τοῖς Σχολίοις τοῦ Βαλσαμώνος ⁵⁾, ἐν τῷ 13^ο τίτλῳ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου καὶ ὑπὸ τὸ Β'. κεφάλαιον τούτου ⁶⁾, περιέχεται ἡ Πρόσταξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β'. τοῦ Ἀγγέλου. Ἐντεῦθεν παραλαβὼν ἐδημοσίευσεν αὐτὴν καὶ ὁ *Zachariae von Lingenthal* ἐν τῇ κλασσικῇ ἑαυτοῦ ἑπτατόμῳ Συλλογῇ «*Jus Graeco-Romanum*» ⁷⁾, ὡς Νεαρὰν 84. Ἡ ὀνομασία «*Novelle 84*» ἐπεκρά-

Droit Byzantin, Tome III (Paris 1846), σελ. 185, καταγράφων τὰς πηγὰς τῆς ἄνω προστάξεως, ἀναφέρει, ὡς εἰκός, τὸν Βαλσαμῶνα ἐν τοῖς «Σχολίοις», τὸν Bonafidius καὶ τὸν Voël. Ἄλλ' ὁ *G. Voël* δὲν ἐξέδωκεν - ὡς ὁ Bonafidius - Συλλογὴν βασιλικῶν καὶ λοιπῶν διατάξεων, ἐδημοσίευσεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ *H. Justel* τῷ 1661, ἐν Παρισίοις, τὴν κανονικὴν Συλλογὴν «*Bibliotheca Juris canonici veteris*». Ὁ Β'. ταύτης τόμος περιέχει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου μετὰ (λατινικῆς μεταφράσεως καὶ) τῶν Σχολίων τοῦ Βαλσαμώνος, συμπεριλαμβανομένης, ἐννοεῖται, ἐν σελ. 1091, καὶ τῆς Προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου.

¹⁾ Κατὰ τὸν *Mortreuil*, ἐνθ' ἀνωτέρω, III σελ. 440, ὁ Bonafidius ἐχρησιμοποίησε χειρόγραφον προερχόμενον ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Bon. Amerbach. Ὅρα προσέτι καὶ Πρόλογον τοῦ ἰδίου E. Bonafidius ἐν «*Juris Orientalis*», σελ. III.

²⁾ Οὕτω καὶ *Zach. v. Lingenthal, J. G. R., Coll. IV*, σελ. 507, σημ. 1. Πρβλ. καὶ *Mortreuil*: «*Histoire du Droit Byzantin*», III, σελ. 445: «... C'est dans ce commentaire [de Balsamon] que Bonnefoi a puisé la plupart des textes qu'il a transcrits dans sa collection de droit oriental...» Ὅρα σχετικῶς καὶ *V. N. Bénéshévitch*: «*Kanonitcheskii sbornik XIV Titoulov, so vtoroi tchetiverti VII vieka do 883 Goda*» (S. Piétierbourg 1905. G.), Κεφ. Α'. § 2, σελ. 8. (Ῥωσιστί).

³⁾ Τοῦ γνωστοῦ «*Τραπεζουντίου Κώδικος*».

⁴⁾ Σύντ. Α'. σελ. ι'. - ιβ', καὶ αὐτόθι σημειώσεις. Πρβλ. καὶ I. καὶ A. Σακκελιάνος: «*Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης*» - Ἀθῆναι 1892 - σελ. 249, ἀριθ. 1372.

⁵⁾ Βαλσαμών: ὁ γνωστός Πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἐπιφανέστατος δὲ Βυζαντινὸς Κανονολόγος ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσιν τοῦ ιβ'. αἰῶνος. Τὰ «Σχόλια» του ἀποτελοῦσι δι' ἡμᾶς πολὺτιμον πηγὴν γνώσεων, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν νομοθεσίαν, ἐκκλησιαστικὴν τε καὶ πολιτικὴν, τοῦ αἰῶνος τῶν Κομνηνῶν. (Πρβλ. καὶ *Mortreuil*: «*Hist. du Dr. Byzantin*» III, 445: «... Les extraits qu'a donnés Balsamon de toute cette partie de la législation sont presque toujours littéraux. Il n'a guère supprimé que les préfaces et les épilogues dont il a eu soin cependant de conserver les dates et les attributions...».)

⁶⁾ Σύντ. Α', σελ. 291. Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων ἐκδόσεων τοῦ Νομοκάνονος τοῦ Φωτίου, ὄρα *Bénéshévitch*, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 1 ἐπ. καὶ σελ. 9 ἐπ., προσέτι *Walter*: «*Kirchenrecht*» § 77, καὶ αὐτόθι σημ. 6.

⁷⁾ *Pars III, Novellae Constitutiones, collatio Quarta, (Novellae annorum 1057 - 1204) Lipsiae 1857*, σελ. 507, 508.

τησεν ἔκτοτε¹⁾. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, μνημονεύοντες ἐν τοῖς ἐπομένοις τὴν Νεαρὰν 84, νοοῦμεν τὴν ὑπὸ *Zach. v. Lingenthal*, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, δημοσιευθεῖσαν τοιαύτην²⁾.

Βεβαίως ὁ ὄρος «Πρόσταγμα», ἢ καὶ «Πρόσταξις»³⁾, ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον ἐνδειγμένος, δεδομένου ὅτι οὕτως ὠνομάζοντο αἱ ποικίλαι *Promulgationes* (δημοσιεύσεις) ἃς ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκ διαφόρων ἀφορμῶν αὐτοπροαιρέτως ἐξέδιδε, ἐνῶ αἱ «Νεαράι», «βασιλικαὶ διατάξεις», «θεῖοι τύποι», κλπ., περιεῖχον, κατ' ἀρχὴν, νέαν τινα διάταξιν ἐν τῇ καθόλου νομοθεσίᾳ⁴⁾.

Προβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς, ἄλλως βραχείας, «*Nov. 84*»· πράττομεν δ' αὐτὸ οὐχὶ ἐκ τῆς γνωστῆς πηγῆς Βαλσαμῶνος⁵⁾, πλὴν ἐξ ἑτέρας, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε, καὶ δὴ ἐκ τοῦ Κώδικος 141 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἱερᾷ Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος. Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ εὑρεται, ὄντως, Κώδιξ τοῦ ΙΕ'. μ. Χ. αἰῶνος, ὃν ὁ Σ. Λάμπρος, ἐρευνήσας, περιγράφει ὡς ἐξῆς ἐν σελ. 299, τόμου Β'. τῶν ἀγιορειτικῶν του Κωδίκων⁶⁾: Γεν. ἀριθμ. 5647, εἰδικὸς ἀριθμ. βιβλιοθήκης ἱερᾷ Μονῆς Ἀγ. Παντελεήμονος 141· χαρτ. 8 (0.21 × 0.15), φύλλα 166, αἰὼν 15^{ος}. Ἐν φύλλῳ 127β περιέχεται Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου «Χρυσόβουλλον», ὅπερ καὶ ὁ Λάμπρος⁷⁾ ἐν σημειώσει παραθέτει⁸⁾. Τὸ κείμενόν του ἔχει ὧδε:

Γίνωσκε⁹⁾ δὲ ὅτι κἂν ὁ τοιοῦτος συνοδικὸς τόμος καὶ ἡ τοῦτον ἐπικυρώσασα¹⁰⁾ βασιλικὴ πρόσταξις μετ' ἐμβριθείας κωλύει τὸν ἐξ αἵματος ἐβδόμου βαθμοῦ γάμον, ἀλλὰ κατὰ¹¹⁾ τὴν τετάρτην ἰνδικτιῶνα¹²⁾ τοῦ „χλδ“

¹⁾ Βλ. καὶ *Ed. de Muralt*: «Essai de Chronographie Byzantine» - St Pétersbourg 1871 - Tome II, p. 226.

²⁾ Τὴν *Nov. 84* ἐδημοσίευσαν ἐκ τῆς Συλλογῆς *Lingenthal* οἱ κ. κ. I. καὶ Π. Ζέπου τῷ 1930, ἐν σελ. 429, τόμου Α'. «*Jus Graecoromanum*».

³⁾ Ὡς ἄλλωστε τιτοφορεῖται ἐν αὐτῷ τῷ σώματι τῆς ἢ *Nov. 84*.

⁴⁾ *Zhishman I*, σελ. 118, σημ. 1.

⁵⁾ Σχόλια ἰδίου ὑπὸ τὸν Νομοκάν. Φωτίου: Σύντ. Α'. σελ. 291.

⁶⁾ Σ. Λάμπρος: «Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἑλλην. Κωδίκων», τόμ. Α'. 1895, τόμ. Β'. 1900, ἐν *Cambridge*.

⁷⁾ Αὐτόθι, Β'. σελ. 300.

⁸⁾ Νομίζομεν ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς ἐκλήθη ἐνταῦθα «Χρυσόβουλλον» ἡ πρόσταξις τοῦ Ἰσαακίου, μὴ ἔχουσα τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα Χρυσοβούλλου, ὡς ἐπίσης οὐχὶ ὀρθῶς ὠνομάσθη «Νεαρά» δι' ὃν ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου λόγον. Ἀπὸ νομικῆς πάντως ἀπόψεως, ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ὀνομασία ἐλαχίστην ἂν μὴ οὐδεμίαν ἐνέχει σημασίαν ἀπὸ οὐσιαστικῆς ἀπόψεως, ἡ σημασία τῆς μάλα περιορισμένη ἐπίσης τυγχάνει, ἤρηται δ' ἡ ὀνομασία ἐνταῦθα ἐκ τοῦ σχετικοῦ περιεχομένου, συχνάκις ὁμως καθίσταται δυσχερὲς νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς ἐὰν εἰς τοῦτο ἀρμόζει ὁ τίτλος τοῦ Χρυσοβούλλου, τοῦ Προστάγματος ἢ τῆς Νεαρᾶς.

⁹⁾ Ἀσφαλῶς προηγοῦντο τοῦ «γίνωσκε» ἐν τῷ «ἀρχικῷ» τῆς Προστάξεως πρωτοτύπῳ ἑτεροὶ λέξεις, ἔστιν ὅτε φράσεις, ἀτυχῶς μὴ διασωθεῖσαι.

¹⁰⁾ «ἐπικυρούσα» (Σύντ. Α'. 291).

¹¹⁾ Τὸ κείμενον τῆς *Nov. 84* ἄρχεται παρὰ *Z. v. Lingenthal* ἐντεῦθεν.

¹²⁾ Ἰνδικτιῶν (ἢ ἐπινέμησις) = κύκλος 15 ἐτῶν· τὸ πρῶτον ἔτος τῶν ἰνδικτιῶνων τοποθετεῖται γενικῶς εἰς τὸ 312 μ. Χ.

ἔτους ¹⁾ πρόσταξις ²⁾ γέγονε τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ³⁾ πατριαρχεύοντος τοῦ Καματηροῦ κυροῦ ⁴⁾ Βασιλείου, διοριζομένη μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ῥηθειςῶν πράξεων τὸν μετὰ τὴν ποιήσιν αὐτῶν συστάντα γάμον, μέσον τῶν πανευτυχεστάτων καισάρων, ἦγουν τοῦ Κατακουζηνοῦ κυροῦ Ἰωάννου ⁵⁾ καὶ τῆς ἀνταδέλφης τοῦ Βασιλέως κυρᾶς Εἰρήνης ⁶⁾ καὶ εἰς ἑβδομον βαθμὸν ἐξ αἵματος ἀναγόμενον· ἀλλ' ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου ⁷⁾· καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν γάμων ἑβδόμου βαθμοῦ οὕτω διευλυτώθησαν ⁸⁾.

Ἡ τελευταία φράσις (: «καὶ τὰ μὲν... διευλυτώθησαν») εὔρηται μόνον ἐν τῷ κώδικι Παντελεήμονος 141, ὡς καὶ ἐν τῷ Cod. Paris. 1339, περὶ οὗ εὐθὺς κατωτέρω, ἔλλειπυσα παρὰ Βαλσαμῶν ⁹⁾ ἄρα καὶ παρὰ *Bonafidius* ¹⁰⁾ καὶ *Lingenthal* ¹¹⁾. Παρὰδόξως, εὔρηται ἐπίσης ἐν τοῖς Σχολίοις Βαλσαμῶνος τοῖς περιέχουσι τμῆμα τοῦ Προστάγματος ¹²⁾ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ¹³⁾, ἔλλειπυσα δ' ἀντιστοίχως παρὰ τοῖς λοιποῖς γνωστοῖς κειμένοις τοῦ Προστάγματος τούτου.

Ἄπορον, τῇ ἀληθείᾳ, πῶς ὁ Κῶδιξ 141 Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Παντελεήμονος ἠγνοήθη ὑφ' ὄλων τῶν μέχρι σήμερον περὶ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ πραγματευθέντων καὶ τῆς *Nov.*

¹⁾ Ἔτος ςχζδ' = 6694^{ον} ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐδέχθη ἀπὸ τοῦ 680 μ. Χ., ἔτους καθ' ὃ συνῆλθεν, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Γ'. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὡς ἀφετηρίαν χρονολογίας τὴν Κτίσιν Κόσμου, καθορίσασα ταύτην εἰς τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου 5508 π. Χ. Ἐπομένως τὸ ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6694^{ον} ἔτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1186^{ον} ἀπὸ Γεννήσεως Χριστοῦ τοιοῦτο.

²⁾ Μετὰ τὴν λέξιν ταύτην, ὡς σημειοῖ καὶ ὁ Λάμπρος, εἰσι διαγεγραμμένα τάδε: «μετ' ἐμβριθείας κωλύει τὸν ἐξ αἵματος ἑβδομον γάμον ἀλλὰ κατὰ τὴν τε». Εἶναι προφανές ὅτι ἡ φράσις ἐπανελήφθη ἐκ παραδρομῆς ὑπὸ τοῦ ἀντιγράφοντος τὴν Νεαράν (μοναχοῦ), ὅστις ἐξέλαβε πρὸς στιγμήν τὴν 2^{αν} λέξιν «πρόσταξις» διὰ τὴν 1^{ην} τοιαύτην («πρόσταξις»), καὶ ἦν φράσιν ἀπλούστατα διέγραψεν ἅμα ὡς διεῖδε τὸ σφάλμα του.

³⁾ Παρὰ *Z. Ling.*: «τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ ἀγγέλου».

⁴⁾ *Z. Ling.*: «καματηροῦ κυρίου».

⁵⁾ «Καντακουζηνοῦ κυρίου Ἰωάννου» (*Z. Ling.*).

⁶⁾ «τῆς κυρίας εἰρήνης» (*Z. Ling.*).

⁷⁾ Παρὰ *Z. Lingenthal* ἔπονται τάδε: «καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ διορισθέντα χάριν τοῦ τοιοῦτου γάμου· καὶ ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου», περιλαμβανόμενα καὶ ἐν τῷ Παρισινῷ Κώδικι (: κατωτέρω σελ. 20, σημ. 8).

⁸⁾ Διευλυτώ = εὐλυτώ (ἐκ τοῦ εὐλυτος) = σώζω, «γλυτώνω», καὶ συνεκδοχικῶς: διευθετῶ. Ὅρα καὶ *Sophocles*: «*Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*», *New York - Leipzig* 1890.

Ἄπορον εἶναι τὰ ἐν τῇ πρόσταξει ἀναφερόμενα τέσσαρα πρόσωπα, ἦτοι τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Πατριάρχη, τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνὸν καὶ τὴν Εἰρήνην, ὅρα κατωτέρω, σελ. 24, ἐν τέλει.

⁹⁾ Σύντ. Α'. σελ. 291, Σχόλιον.

¹⁰⁾ *Juris Orientalis Libri III*, σελ. 121.

¹¹⁾ *Collat. IV*, σελ. 508.

¹²⁾ = «Νεαρά 69» (*Z. Ling.*) ἀνωτέρω σελ. 11 καὶ σημ. 7.

¹³⁾ Σύντ. Α'. σελ. 282.

84 κατὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον ἀψαμένων. Ἐπορευόμενος, προσέτι, πῶς ὁ Κώδιξ οὗτος διέλαθε τὴν προσοχὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ *Z. Lingenthal* ὅστις, μὴ ταῦτα, καὶ τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐπεσκέφθη καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λεπτομερῶς ἐγνώριζε ¹⁾.

Προσθετέα νῦν καὶ ταῦτα: Ὁ *Zach. v. Lingenthal*, ἐν τῇ ἑαυτοῦ «*Geschichte des Griechisch-Roemischen Rechtes*», τόσον ἐν τῇ β'. (1877) ὅσον καὶ ἐν τῇ γ'. (1892) ἐκδόσει ταύτης ²⁾, ἀναφέρων τὴν *Nov.* 84 παραπέμπει, ὡς εἰκός, εἰς τὴν Συλλογὴν του, ³⁾ προσθέτων ἅμα ὅτι τὸ πρωτότυπον τῆς Νεαρᾶς ταύτης εὑρηται ἐν *Cod. Paris.* 1339, *Fol.* 273 ⁴⁾. Τὸ τοιοῦτο ξενίζει κάπως, καθ' ὅσον ἐν τῇ α'. ἐκδόσει τῆς ὡς ἄνω «*Geschichte*», ⁵⁾ οὐδεὶς γίνεταί περὶ τοῦ παρισικοῦ Κώδικος λόγος. Ἐτι μᾶλλον, ἐν τῇ πλειστάκις μνημονευθείσῃ *Collat. IV* καὶ ὑπὸ τὴν *Nov.* 84, ὡς μόνη πηγὴ ταύτης φέρεται ὁ Βαλσαμῶν ἐν τοῖς «Σχολίοις» του περὶ τοῦ *Cod. Par.* 1339 οὐδεὶς καὶ ἐνταῦθα λόγος. Τὸν Κώδικα ὅμως τοῦτον ἐγνώριζεν ἤδη ὁ *Lingenthal* δεδομένου ὅτι, ὀλίγον ἀνωτέρω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ – ἔτους 1857, ὡς ἐλέχθη – τὸν ἀναφέρει, μετ' ἄλλων, ὡς πηγὴν τῆς *Nov.* 69 ⁶⁾. Ἡ παράλειψις αὕτη ἐξηγεῖται διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ὁ *Z. Ling.* ἔσχε μὲν ἀνὰ χεῖρας τὸν *Cod. Par.* 1339, τῷ διέφυγεν ὅμως, κατὰ σύμπτωσιν, ἢ ἐν αὐτῷ ἐπίσης περιεχομένη πρόσταξις τοῦ Ἰσαακίου (= *Nov.* 84), ἣν καὶ ἀνεκάλυψε τυχαίως ἐκεῖ μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκ τῶν ἠγηθέντων ἐξάγονται τὰ κάτωθι πορίσματα:

α) Ὁ *Z. Lingenthal* ἀνευρίσκει – ἀδιάφορον πότε – ἐν *Cod. Par.* 1339 τὸ πρωτότυπον («*Das Original*») τῆς *Nov.* 84 ⁷⁾.

β) Τὸ κείμενον τοῦ *Cod. Par.* 1339, οὐδεμίαν σχεδὸν παρουσιάζει διαφορὰν ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ Κώδ. Παντελ. 141 ⁸⁾.

¹⁾ Μόνος ὁ *F. Doelger*, ἐν τῷ β'. τόμῳ (1925) τῶν «*Regesten der Kaiserurkunden des ostroemischen Reiches*», σελ. 91 καὶ ἐν τέλει τῶν συντόμων αὐτοῦ σημειώσεων ἐπὶ τῆς *Nov.* 84, παραπέμπει καὶ εἰς τὸν Κώδ. Παντελ. 141.

²⁾ Καὶ δὴ ἐν κεφαλαίῳ «*Einleitung; Verzeichnis und Chronologie der Rechtsquellen*» σελ. 25 β'. ἐκδόσεως, 37 δὲ τῆς τρίτης.

³⁾ *Collat. IV*, σελ. 507, 508.

⁴⁾ Ὁ *Doelger* – ἐνθ' ἀνωτέρω – ἐπικαλούμενος τὸν *Z. Lingenthal*, ἐπαναλαμβάνει ὅτι τὸ πρωτότυπον τῆς *Nov.* 84 εὑρηται ἐν *Cod. Paris.* 1339.

⁵⁾ Ἡς ὁ πρόλογος ἐγγράφῃ τῷ 1864.

⁶⁾ *Collat. IV*, σελ. 483, σημ. 1.

⁷⁾ Εἶναι προφανές ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ φερόμενα ὡς «πρωτότυπα» τῆς *Nov.* 84, δὲν τυγχάνουσιν ἐν τῇ πραγματικότητι τοιαῦτα, καὶ ὅτι οἱ ἄδελφοὶ ἀντιγραφεῖς τόσον τοῦ Κώδ. 141 ὅσον καὶ τοῦ *Cod. Par.* 1339, δὲν εἶχον ὑπ' ὄψει τὸ «ἀρχικόν» τῆς προστάξεως πρωτότυπον. Τὴν πρόσταξιν ἀντέγραψαν ἀμφοτέρω ἐκ παλαιότερου Κώδικος, ἀγνώστου ἡμῖν σήμερον, περιέχοντος τὰ Σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος, σταχυολογήσαντες πολλὰς αὐτόθι κατεσπαρμένας βασιλικὰς, συνοδικὰς καὶ ἄλλας διατάξεις, προβάντες οὕτως εἰς ἔργον ἀνάλογον ἐκείνου εἰς ὃ προέβη ὁ Bonifidius ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα μετ' αὐτοῦ. (Ἰδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 17 σημ. 2).

⁸⁾ Δημοσιεύομεν, μ' ὅλα ταῦτα, καὶ τοῦτο ἐνταῦθα, βάσει φωτοτύπου ἀποσταλέντος ἡμῖν παρὰ τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων, φρονούντες ὅτι ἡ παρούσα μελέτη

γ) Ὁ *Cod. Paris.* 1339, ¹⁾ ἐκ 276 ἀποτελούμενος φύλλων, εἶναι σύγχρονος μὲ τὸν Κώδ. 141 Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος.

δ) Ἀμφότεροι οἱ Κώδικες εἰσὶ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος· βásiμος ἐπομένως ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι κατέχομεν νῦν δύο «πρωτότυπα» τῆς *Nov.* 84, ἤτοι τῆς «Προστάξεως» Ἰσαακίου Β'. τοῦ Ἀγγέλου, καὶ ὅτι ἀμφοτέρω τυχάνουν ἰσοδύναμα.

ε') Ἐκ τῶν δύο τούτων («πρωτοτύπων» ἢ) «πηγῶν», ἡ μὲν ἦν πρὸ καιροῦ γνωστή ²⁾, εἰ καὶ τὸ πρῶτον σήμερον τυγχάνουσα δημοσιεύσεως ³⁾, ἡ δ' ἕτερα ἐκ τοῦ σημειώματος μόνον τοῦ ἀειμνήστου Λάμπρου ⁴⁾, ἐρευνωμένη ἤδη ἐκτενέστερον ἐν τῇ ἀνά χειρας πραγματείᾳ ⁵⁾.

Προσεκτικῇ ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου τῆς προστάξεως Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ γάμος τῆς Εἰρήνης μετ' Ἰωάννου τοῦ

θέλει καταστῆ πληρεστέρα περιλαμβάνουσα καὶ τὸ ἕτερον ἐκ τῶν δύο «πρωτοτύπων» τῆς *Nov.* 84. Τὸ κείμενον τοῦ *Cod. Par.* 1339, φέρον ἐν περιθωρίῳ τὰς λέξεις «Ἰσαακίου τοῦ ἀγγέλου», ἔχει ὅλον ὧδε :

Γίνωσκε δὲ ὅτι κἂν ὁ τοιοῦτος συνοδικὸς τόμος καὶ ἡ τοῦτον ἐπικυρώσασα βασιλικὴ πρόσταξις, μετ' ἐμβριθείας κωλύη τὸν ἐξ αἵματος ἐβδόμου βαθμοῦ γάμον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δ'. ἰνδικτιῶνα τοῦ ς.χ.δ'. ἔτους, πρόσταξις γέγονε τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κοροῦ Ἰσαακίου τοῦ ἀγγέλου, πατριαρχέοντος τοῦ καματηροῦ κοροῦ βασιλείου, διοριζομένη μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ῥηθειςῶν πράξεων, τὸν μετὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν συστάτω γάμον, μέσον τῶν πανευτοχεστάτων καισάρων, ἔχουσαν τοῦ καντακουζηνοῦ κοροῦ Ἰωάννου, καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως τῆς κορᾶς εἰρήνης, καὶ εἰς ἑβδομον βαθμὸν ἐξ αἵματος ἀναγόμενον· ἀλλ' ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως κοροῦ μανουὴλ διορισθέντα, χάριν τοῦ τοιοῦτου γάμου· καὶ ἐδέχθη καὶ παρὰ τῆς συνόδου. καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ γάμου τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ οὕτω διευλοτώθησαν.

¹⁾ Τοῦτον περιγράφει λεπτομερῶς ὁ *H. Ormont* ἐν «*Inventaire sommaire des manuscrits Grecs de la Bibliothèque Nationale*», τόμ. β'. (Paris 1888) σελ. 18.

²⁾ Καὶ διὴ τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1877, χρονολογίας δημοσιεύσεως β'. ἐκδόσεως τῆς «*Geschichte d. Griech. - Roem. Rechtes*» τοῦ *Lingenthal*, τὸ πρῶτον τότε παραπέμποντος ἐν αὐτῇ εἰς τὸν Παρισινὸν Κώδικα.

³⁾ Βλ. ταύτην εὐθύς ἀνωτέρω, ἐν σημ. 8 σελ. 20.

⁴⁾ «Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἑλλ. Κωδίκων», Τόμ. Β'. (1900), σελ. 300.

⁵⁾ Τῆς προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου προηγείται, τόσον ἐν τῷ *Cod. Par.* 1339 ὅσον καὶ ἐν τῷ Κώδ. Παντ. 141, τὸ πρόσταγμα Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔπεται δ' ὁ συνοδικὸς τόμος τοῦ Σισινίου «περὶ τοῦ ς'. βαθμοῦ» (ἐξ ἀγχιστείας). Ἐν τῷ «Συντάγματι τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων», τὸ μὲν πρόσταγμα τοῦ Μανουὴλ ἀκολουθεῖται εὐθύς ὑπὸ τοῦ τόμου τοῦ Σισινίου (- Σύντ. Α'. 282 -), τὴν δὲ πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου εὕρισκομένην παραπλευρῶς πλὴν ἐν περιθωρίῳ τοῦ χειρογράφου τοῦ 1779 (- ἀνωτέρω, σελ. 17, καὶ σημ. 3 καὶ 4 -) ἐποποθέτησαν οἱ Ράλλης καὶ Ποιτῆς ἐν παρενθέσει καὶ παρὰ τοῖς τελευταίαις τοῦ Βαλσαμῶνος Σχολίαις ὑπὸ τὸ Β'. κεφάλ. 13^{ου} τίτλου τοῦ Νομοκάν. τοῦ Φωτίου (- Σύντ. Α', σελ. 291 - 293 -). Κατὰ τὸν *Mortreuil* («*Hist. du Dr. Byz.*» III, 435, 436), ὀρισμένα τοῦ Βαλσαμῶνος Σχόλια τυγχάνουσι μεταγενέστεραι προσθήκαι, ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἄλλως τε, ἐν τῷ κειμένῳ ἐπενεχθεῖσαι· ὡς τοιαύτη δέον νὰ θεωρηθῆ καὶ ἡ ἀπασχολοῦσα ἡμᾶς «πρόσταξις».

Καντακουζηνού είχαν ήδη τελεσθῆ καὶ ὅτι ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς Συνόδου ἐκαλοῦντο ὅπως «νομιμοποιήσωσιν» ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν κατὰ τοῦ κανονικοῦ Δικαίου λαβοῦσαν χώραν προσβολήν¹⁾.

Ὁ *Zhishman*²⁾ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ πρόσταξις τοῦ Ἰσαακίου προῦκάλεσε μέγα σκάνδαλον παρὰ τῇ τότε βυζαντινῇ κοινωσίᾳ. Δὲν δυσκολευόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἡμεῖς τὸ τοιοῦτο, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ ἀπλῆς, πιθανοφανοῦς ἔστω, τοῦ συγγραφέως ὑποθέσεως, καθ' ὅσον οἱ χρονογράφοι τηροῦσιν ἀπόλυτον σιγὴν ἐπὶ τοῦ ὄλου ζητήματος καὶ τῶν γεγονότων ἅτινα προηγήθησαν τῆς ἐκδόσεως τῆς προ-σταξέως, ὡς καὶ τῆς ἀπηχέσεως ἣν ἔσχε κατόπιν αὕτη.

Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Βασιλευούσης ἐξηγέρθη ἀσφαλῶς περισσότερον συνεπείᾳ τῶν (μετέπειτα) ἀλληπαλλήλων ἐκθρονίσεων τεσσάρων Πατριαρχῶν εἰς τὰς ὁποίας προέβη ὁ Ἰσαάκιος ἐν διαστήματι ἕξ μόλις ἐτῶν. Κατὰ τὴν ἐνθρόνισιν μάλιστα τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου, ὃν ὁ λαὸς ἐμίσει, ἡ «ἐξέγερσις» ὀλίγου δεῖν μετετρέπετο εἰς ἀληθῆ σάσιν, ἐδέησε δὲ νὰ παρέμβῃ ἡ Αὐτοκρατορικὴ Φρουρὰ ὅπως προστατεύσῃ τὸν εὐνοούμενον τοῦ Ἰσαακίου³⁾. Ταῦτα δὲ πάντα μαρτυροῦνται ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου⁴⁾.

Εὐρισκόμεθα βεβαίως μακρὰν τῆς ἐποχῆς Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναμένῃ τις ἀπὸ Πατριάρχην τοῦ τέλους τοῦ ἰβ'. αἰῶνος, μάλιστα δὲ ἀπὸ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ὅπως ἐτήρει οἷαν ἐτήρησεν ὁ πρῶτος εἰς ἀνάλογον περιπτῶσιν σάσιν. Γράφει δέ που⁵⁾ ὁ μέγας ἐκεῖνος Πατριάρχης: «Μέγα μὲν γὰρ τὸ τῆς βασιλείας πρᾶγμα, καὶ δέον πείθεσθαι βασιλεῦσι, μηδὲ τοῖς προστάγμασιν αὐτῶν ἀντιτείνειν. Ἄλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς προστάγμασιν ἐν οἷς διαφαίνεται τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. Προστάσει δικαιοπραγεῖν; τοῦτο βασιλικὸν ἀληθῶς πρόσταγμα, καὶ δεῖ μὴ ἀντιλέγειν. Κελεύει κατ' ἐχθρῶν ὀπλίζεσθαι; Ἔδοξεν αὐτῷ σινεισφέρειν τι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν λυσιτέλειαν; Τιμᾶν πάσῃ σπουδῇ τὸ δόγμα. Εἶπεν ἄλλο τι πράττειν τῶν σύστασιν φερόντων καὶ τιμὴν τῇ ἀρχῇ, καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα τελοῦσι; ποιεῖν ταχέως τὸ προσταττόμενον. Ταῦτα βασιλικά, καὶ ἀναγκαῖον, μᾶλλον δὲ ἀπαραίτητον, ἔτοιμον παρέχειν εἰς τὸ ἀκούειν τὸ οὖς. Κελεύει πάλιν, οἷα τὰ τοῦ διαβόλου πονηρὰ ὑποβλήματα, εἰς θεὸν ἀσε-

¹⁾ «... πρόσταξις γέγονε... μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ρηθεισῶν πράξεων τὸν μετὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν *συστάντα γάμον*... (καὶ ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου)». Οὕτω φαίνεται φρονῶν καὶ ὁ *Mortreuil* (: ἐνθ' ἀνωτέρω, III, σελ. 185, 186), ὅστις ἀναφέρει τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου, προσθέτει ἐπεξηγηματικῶς: «*ordonnance d'après laquelle la prohibition du mariage au septième degré ne doit pas annuler l'union contractée* entre Jean Cantacuzène et Irène, sœur germaine de l'empereur; mais sans tirer à conséquence pour les autres cas».

²⁾ «Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατολ. Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», τόμ. Α'. σελ. 463.

³⁾ Ἰδ. *Κ. Παπαρηγοπούλου*, «Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους», ἐκδοσις Ἐλευθερουδάκη, τόμ. Δ'. μέρος II, κεφάλ. 6.

⁴⁾ Ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ» του, ἐκδοσ. *Bonn* (1835) σελ. 530 καὶ ἐπ.

⁵⁾ Βλ. *Migne «Patrologia Graeca»*, τόμ. 111, σελ. 209.

βεῖν; Τοῦτο οὐ βασιλικόν, οὐκοῦν οὐδὲ πιστέον αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἀσεβοῦς ἀνδρὸς ἀσεβὲς πρόσταγμα παρὰ φαῦλον ποιητέον . . .»

Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία δικαιούται καὶ ὀφείλει νὰ προλαμβάνη, ἐφ' ὅσον τοῦτο τυγχάνει ἐφικτόν, πᾶν χριστιανοῦ δλίσημα, νὰ στηλιτεύη δὲ τοὺς ἐν τῇ ἁμαρτία ἐμμένοντας, οἰοιδήποτε κἂν ᾤσιν οὗτοι. Αἱ Κοινωνίαι ἐξελίσσονται, τὰ Κράτη εὐημεροῦν, ἀλλάζουσι μορφήν, καταρῶδούν· καὶ μόνη ἡ Ἐκκλησία, θεσμὸς θεῖος, ἐπιζεῖ καὶ παραμένει, «καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς»¹⁾.

Εὐρισκόμεθα ὁμως ἐν ἔτει 1186. Οἱ πρῶτοι τριγμοὶ τοῦ μεγαλειώδους Μεσαιωνικοῦ οἰκοδομήματος ἐγένοντο ἤδη ἀκουστοί. Οἱ Ἄρχοντες παρανομοῦσι, ὁ λαὸς ἐλάχιστα ἀντιδρᾷ πλέον, ἡ Ἐκκλησία νοσεῖ. Τὸ ἔτος 1204, πρόδρομον τοῦ 1453, εὐρίσκεται ἐπὶ θύραις ἡ Αὐτοκρατορία δύνει βραδέως . . . Ἡ Μεγάλη ὁμως τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία θὰ ἀνατείλῃ πάλιν, Αἰωνία. Αὐτὴ θὰ ἀνορθώσῃ κατ' ὀλίγον τὰ ἐρείπια, θὰ ἐμψυχώσῃ τὸ χειμαζόμενον Ἔθνος, θὰ ποδηγετήσῃ καὶ ἄλλα Ἔθνη ἐν Ἀνατολῇ²⁾.

Ὀλίγας ἀκόμη λέξεις περὶ Ἰσαακίου καὶ τῆς *Nov.* 84. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλειώτης, ἐν τῇ «Συνόψει»³⁾ του παρέλαβε τὸ τῶν Βασιλικῶν «ὁ βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ' ὑπόκειται»⁴⁾, προσθεῖς: «τοῦτέστιν ἐὰν ἁμάρτη, οὐ κολάζεται». «Ὅπερ ἀρέσῃ τῷ βασιλεῖ νόμος ἐστίν», ἐγκατέστρωσε καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος⁵⁾. Εἰς αὐτὸν ἤδη τὸν Πατριάρχην Λουκᾶν Χρυσοβέργην, ὑπερασπιζόμενον κατὰ τινα ὑπόθεσιν τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Συνοδικοῦ Δικαστηρίου ἀπήντων οἱ πολιτικοὶ δικασταὶ ὅτι «ἡ βασιλικὴ ἐξουσία πάντα δύναται ποιεῖν»⁶⁾. Ὁ δὲ πολὺς Βαλσαμῶν ἀναφέρει πού τῶν Σχολίων του⁷⁾ φιλοσοφικῶς: «Βασιλεῦσι γὰρ ἕξεστιν ὑπερτέρως ἢ κατὰ νόμους οἰκονομεῖν, ὥσπερ ὁ σοφὸς τε εἴρηκε βασιλεὺς, καὶ τῶν νομοθεσιῶν αἱ πρεσβύτεραι».

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα δὲν δύνανται βεβαίως νὰ ληφθῶσι κατὰ γράμμα ὑπ' ὄψει⁸⁾, ἀποτελοῦσιν ὁμως, πράγματι, τὴν θεωρίαν περὶ ἀνευθύνου τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος τῶν

¹⁾ Ματθ. κεφ. 17. 18 - 19.

²⁾ Βλ. καὶ *A. P. Stanley*: «Lectures on the history of the Eastern Church» (London 1864), I, 13: «... The Great Church (- the Greek Church -) ... it is the means by which that people has been kept alive through four centuries of servitude...» καὶ περαιτέρω, σ. 14: «... The sanctuary of the Greek race, which is in a great degree the sanctuary and refuge of the whole Eastern Church, is Athos - the Holy Mountain...»

³⁾ Ὁρ. «Θέμις» Σγούτα, τόμ. Η', 1861, σελ. 154, μγ'.

⁴⁾ Βασ. 2, 5', I.

⁵⁾ Ἐν «Ἐξαβίβλω», I, α', 28.

⁶⁾ Βλ. *Zhishman* I, σελ. 28· Σύντ. Γ', σελ. 336.

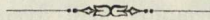
⁷⁾ Σύντ. Α', σελ. 290.

⁸⁾ Ὁ τιθεὶς τὸν νόμον δὲν νοεῖται παραβαίνων αὐτὸς τοῦτον. Γράφει δ' ὁ μέγας Πατριάρχης: «Βασιλεὺς, φασίν, ἀγράφος νόμος, οὐχ' ἵνα παρανομή καὶ πράττῃ ἀπλῶς τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' ὥστε τοιοῦτον εἶναι διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν ἀγράφων, οἷος ὁ νόμος ὁ ἔγγραφος. Εἰ γὰρ βασιλεὺς τῶν νόμων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, τίς τοὺς νόμους φοβήσεται;» (Ἐπιστολὴ Νικολάου τοῦ Μυστικοῦ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 200).

νεωτέρων χρόνων. Ἡ θεωρία αὐτὴ εἶναι κατὰ βάσιν ὀρθή. Συγκεκριμένως δέ, φρονοῦμεν ὅτι ἐν τισι ζητήμασι, ὡς λ. χ. τοῖς ἀφορῶσι τὸ γαμικὸν συνάλλαγμα, ὀρθὸν εἶναι νὰ γίνηται χρῆσις τις, εἰ καὶ λελογισμένη, «*Dispensatio*», προκειμένων βασιλέων καὶ τῶν στενωτέρων αὐτῶν συγγενῶν, διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ἐνίοτε τὸ συμφέρον τῆς τε Δυναστείας καὶ τοῦ Κράτους¹⁾. Τοιαύτη ἀρχὴ διέπει ἄλλως, μέχρι καὶ τῆς σήμερον, τὸ «*Jus singulare*» πολλῶν ἡγεμονικῶν Οἴκων²⁾. Ἐκάστη περίπτωσις δεῖται βεβαίως κεχωρισμένης ἐξετάσεως. Οὕτω, ἐνῶ θὰ κρίνωμεν αὐστηρότατα τὸν—κατὰ τὰ ἄλλα μεγαλεπήβολον—Ἡράκλειον συζευγνύμενον μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀνεψιᾶς Μαρτίνης, τὸν Ἰσαάκιον ἐπιτρέποντα τὸν γάμον τῇ ἀδελφῇ του μετὰ συγγενοῦς αὐτῇ εἰς ζ'. βαθμὸν δέον νὰ κρίνωμεν ἐπιεικέστερον, ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἐν τῷ βαθμῷ τούτῳ ἐτελοῦντο καθ' ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον ἀπὸ αἰώνων γάμοι καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπηγορεύθη ὀριστικῶς πρὸ εἰκοσαετίας μῶλις διὰ τοῦ προστάγματος Μανουήλ Β'. τοῦ Κομνηνοῦ.

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ *Nov.* 84 δὲν παύει τοῦ ν' ἀποτελῆ μίαν ἐπὶ πλεόν αὐταρχικὴν πράξιν Ἰσαακίου Β'. τοῦ Ἀγγέλου, μίαν «*παρανομίαν*» τέλος, καθ' ἣς δικαίως ἐξηγέρθησαν αἱ μορφωμένοι τῆς Πολιτείας τάξεις καὶ δὴ οἱ Κανονολόγοι, μηδεμιᾶς ἀξιώσαντες ταύτην προσοχῆς ἐν ταῖς κανονικαῖς ἑαυτῶν συλλογαῖς³⁾.

Ἐπιφυλασσόμεθα ν' ἀφιερῶσωμεν σύντομον ἱστορικὸν Σημείωμα εἰς τὰ ἐν τῇ *Nov.* 84 περιλαμβανόμενα πρόσωπα· οὕτω καὶ ἡ ἔρευνα τῶν ἀπασχολησάντων ἡμᾶς ἐν τῇ παρούσῃ Μελέτῃ θεμάτων ἔσεται πληρεστέρα.

¹⁾ Ὁρ. καὶ *J. Sägmüller*: «Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts», Bd. II (Freiburg i. Br. 1914), § 143, 5, σελ. 179.

²⁾ Πρβλ. Einführungsgesetz zum B. G. B., Art. 57, καὶ *Staudinger*: «Kommentar zum B. G. B.», VI. Bd. (1914), Einf. Ges., σελ. 230 (καὶ αὐτόθι βιβλιογραφικὰς σημειώσεις), 231, 232.

³⁾ *Zhishman I*, 464 *II*, 723. — Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεγάλη σπάνις τῶν «*πρωτοτύπων*» τῆς Νεαρᾶς (Προστάξεως) ταύτης.

ZUSAMMENFASSUNG

DR. JURIS PHILIPP N. GEORGIADES, RECHTSANWALT; ATHEN

Das Ehehindernis wegen Blutsverwandtschaft im siebenten Grade und die "Prostaxis", vom Jahre 1186 des Kaisers Isaak II. Angelos.

A. – Von Justinian bis zur Gegenwart.

Nach der justinianischen Gesetzgebung war die Ehe unter Seitenverwandten, auch im vierten Grade erlaubt. Die «Ecloge» dehnte die Grenzen der unerlaubten Ehe bis auf den sechsten Grad aus. Das «Prochiron», die «Epanagoge», die «Basilika», die «Epitome» u.s.w. führten in diesem Punkte keine Neuerung mehr ein. Selbst der Patriarch Sisinius in seinem «Synodaltom» (997) sieht ein Ehehindernis nur zwischen Vettern zweiten Grades. Erst der Patriarch Alexius Studites (1038) führt ein Ehehindernis im siebenten Blutsgrade ein; das Hindernis ist nur ein Verbot der Eheschliessung; wird die Kirche gefragt, so verweigert sie ihre Einwilligung, wenn aber trotzdem die Ehe stattfindet, ist sie gültig, die Gatten werden jedoch unter kirchlichen Strafen (ἐπιτίμια) genommen. Patriarch Michael Keroularios ging weiter und sprach im Jahre 1058 die Nichtigkeit solcher Ehen aus: so wurde das Eheschliessungsverbot in einem auflösenden Grund verwandelt. Das Synodaldekret des Patriarchen Michael scheint weder von einem Kaiser bestätigt, noch von der Kirche angewendet worden zu sein. Zonaras schweigt jedenfalls darüber und diese Bestimmung ist in dem «Pittakion» eines späteren (unbenannten) Patriarchen nicht enthalten. Der Patriarch Lukas Chrysoverghis setzt im Jahre 1166 mittels Synodaldekret, welches sofort von Kaiser Manuel Komnenos bestätigt wurde, das endgültige Verbot der Ehe in siebenten Grade durch. Das betreffende «Prostagma» (= Kaisernovelle) blieb in Kraft bis zum Jahre 1611, als durch Synodalbeschluss unter dem Patriarchen Neophytos II das freie Schliessen von Ehen im siebenten Grade «wegen der gedrängten Stellung der Nation» erlaubt wurde. Endlich bildet der «Ehetom» des Patriarchen Gregorius VI. (1839) eine charakteristische Wendung zu dem, was vor dem Jahre 1611 galt: durch ihn wurde

die Gültigkeit der Vorschriften des «Πρόσταγμα» Manuels II. vollständig wiederhergestellt.

Die orthodoxe Kirche erlaubte wiederholt «dispensationsweise» im Laufe der letzten Jahrhunderten die Eheschliessung nicht nur im siebenten, sondern auch im sechsten Blutsgrade. Im neuen griechischen Staate, nach erfolgter Publikation des kirchlichen Statutgesetzes vom 31. Dezember 1923, gibt es ein Ehehindernis im siebenten Grade nicht mehr; was den sechsten Grad betrifft, so werden auch hier gültige Ehen geschlossen, insofern der zuständige Bischof die hierzu nötige «dispensatio» erteilt.

B. — *Der Codex 141 des Klosters des heiligen Pantelëimon.*

Im Jahre 1186, unter dem Patriarchat des Basilios II Kamateros, erliess der Kaiser Isaak II. Angelos eine «Prostaxis» (= Kaisernovelle) durch welche er ganz ausnahmsweise die Ehe seiner Schwester Irene mit Joannes Kantakuzenos erlaubte obwohl diese Blutsverwandte siebenten Grades waren; die Gültigkeit jedoch des Prostagma Kaiser Manuels blieb sonst unberührt.

Der Text obiger «Πρόσταξις», bekannt nur von den «Scholien» des Balsamon unter dem Nomocanon des Photius, veröffentlichen wir nun aus dem Cod. 141 des Klosters des heiligen Pantelëimon (Athosberg). Dieser Codex entging der Aufmerksamkeit aller (auch Z. v. Lingenthals) die sich bisher mit vorliegendem Thema beschäftigt haben; nur Dölger widmet ihm eine kurze Bemerkung in seinen «Kaiserurkunden». Wir veröffentlichen zur gleichen Zeit denselben Text aus dem Cod. Paris. 1339, welcher mit dem Cod. Pantel. 141 die einzigen bekannten «Original-Quellen» der Prostaxis des Isaak II bilden. Die Codici sind gleichkräftig; beide gehören dem XV. Jahrhundert an. — Die Seltenheit der «Originale» der oben genannten Prostaxis wird durch die Schwermütigkeit erklärt, die ihre Publikation bei den Kanologen hervorrief: sie betrachteten die «Πρόσταξις» als gesetzwidrig und verschwiegen sogar systematisch ihre Existenz.

*
* *

Zum Schluss sei es mir hier erlaubt herzlichen Dank allen auszusprechen, die mir bei der Gestaltung vorliegender Arbeit zur Seite gestanden haben, ganz besonders aber dem hochgeschätzten Univ. Professor Hrn. Dr. K. M. Rhallis, der sie der Athener Akademie vorgelegt hat. — Der Akademie selbst, welche diese Arbeit hat annehmen wollen, spreche ich meine tiefe Dankbarkeit aus.

Athen, im August 1937.

Π Ι Ν Α Ξ

Τὸ ἐκ συγγενείας αἵματος ζ'. βαθμοῦ κάλυμα γάμου καὶ ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β'. τοῦ Ἀγγέλου.

Α'. Ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι σήμερον	Σελίς	5
Β'. Ὁ Κῶδιξ 141 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγίου Παντελεήμονος	»	16
Zusammenfassung	»	25
Πίναξ	»	27

